

Лідія ДУНАЄВСЬКА

УКРАЇНСЬКІ
НАРОДНІ
КАЗКИ

Відповідальний за випуск
Микола Ляшенко

ISBN 5—7707—2588—5

© Видавець
МП "Фотовідеосервіс",
1992

Українські народні казки — це багатий масив творчого національного мистецтва. Впродовж століть вони побутували лише в пам'яті та усному слові талановитих оповідачів, тому дійшли до нашого часу у значно меншій кількості, ніж, наприклад, пісня, яка завдяки ритміці, римі, мелодії запам'ятовується багатьма людьми значно легше і довше зберігається у певному локальному середовищі. Казка як оповідання фантастичного, алегоричного, гротескного змісту із певною заданістю на вигадку до фіксування її на Україні / перший збірник у двох випусках опублікований лише 1869-70 р.р. Іваном Рудченком / відома як оповідання усне, а тому варіативне, з певними імпровізаційними елементами традиційних сюжетів. Водночас в українському матеріалі спостерігається чимало "світових" казкових сюжетів, космогонічних мотивів, міфологічних образів, магічні числа — 3, 7, 9, 12. Від міфологічної оповіді до новелістичного суспільно-побутового оповідання казка пройшла чималий "шлях", але традиційний поетичний стиль притаманний усім її формам. До найвиразніших рис її поезики можна віднести інтенсивну діалогізацію, анафоричність тексту, певну регіональну ритміку, яскравий вираз "усності", що виявляється у систематичному повторі слова "каже" / "говорить", "повідує" /, гротескність, космогонічність.

Українська казкова скарбниця дивує своїм багатством, яке проявляється, перш за все, в різному характері психології мовлення оповідачів. Якщо порівняти аналогічні сюжети, записані в Карпатському регіоні / наприклад, І.Головацьким, І.Франком, В.Шухевичем, О.Роздольським, І.Никловичем, В.Гнатюком / із слобожанськими / в записах Л.Жемчужникова, І.Манжури, І.Рудченка, Панаса Мирного /, чи

подільськими / зафіксованими М.Димінським, С.Руданським, О.Марковичем, Марком Вовчком, А.Свидницьким та ін./, можна скласти уявлення про характер оповідачів певного регіону, їх психологію, своєрідність, зумовлену генотипними рисами, особливостями ландшафту, історичними умовами життя. Наприклад, степовий, стрімкий, "розмашистий" стиль слобожанця значно відмінний од колоритного, до деталей відтворюючого мову та дії персонажів, стилю галичанина. Подільська та поліська оповідь за характером ритміки, динаміки сюжету є середньою в цьому на перший погляд невидимому ряду.

У нашому невеличкому збірничку подані казки різних регіонів, записані та опубліковані в минулому та останні роки на Україні корифеями вітчизняної фольклористики П.Кулішем, П. Чубинським, І.Рудченком, М.Павликом, І.Манжу-рою, В.Лесевичем, Б.Грінченком а також професором Київського університету В.Качканом / "Йонисин", "Син-Полин"/, фольклористкою з Канади М.Демонтович / "Як ходила лисичка по сміттячку", "Калинова сопілка"/, відомою збирачкою фольклору Л.Іванниковою, етнографом О.Долею, літературознавцем Н.Зборовською / "Пребагатий Марко" — запис від українців Казахстану/, студентами Київського університету І.Гутівською, О.Хоменко та ін.

Нехай допоможе ця книжка торкнутися багатьох струн поезії нашого великого народу, нехай кожному — і малій дитині і дорослій людині, школяреві, учителю чи політику — нагадає про високу одвічну мораль української нації — обожнювання матері — природи, возвеличення творчого генія трудящої людини.

Лідія Дунаєвська

ЗВІРІ В ХАТИНЦІ

Був собі чередник* і ватажник**. Чередник загубив бичка, а ватажник — баранця. Бичок і баранець зішлись умісті в хатці, що стояла в лісі. Перше в ту хату прийшов бичок і сидить. Коли до його йде баранчик та й питає:

— А хто, хто в цій хатці?

Бичок і каже:

— Я — бичок-третячок, а ти хто такий?

— Я — баранчик-пожитанчик.

— Ну, будемо рідними братами, будемо жити умісті.

Коли йде до їх селезень та й питає:

— А хто, хто в цій хатці є?

А ті й кажуть:

— Я — баранчик-пожитанчик, я — бичок-третячок. А ти хто?

— А я — каже селезень, — так-так.

Впустили його в хатку.

Коли це до них йде гусак та й питає:

— А хто в цій хатці є?

— Я — баранчик-пожитанчик, я — бичок-третячок, я — так-так. А ти хто такий?

— Я, — каже, — гил-гил.

Прийняли й цього.

Коли до них півник йде.

— А хто, хто в цій хатці є?

— Я — баранчик-пожитанчик, я — бичок-третячок, я — так-так, я — гил-гил, — кажуть, — а ти хто такий?

— А я, — каже півник, — кукуріку.

* Чередник — пастух, котрий пасе череду / корів, биків/.

** Ватажник — пастух, котрий пасе ватагу / овець/.

Впустили й цього.

Коли це до них йде вовк і пита:

— А хто, хто там в хаті є?

— Я — баранчик-пожитанчик, я — бичок-тре-
тячок, я — так-так, я — гил-гил, я — кукуріку. А
ти хто?

— Я, — каже, — вовк. — Пустіть мене до себе!

— Ні, не пустимо, а то він нас всіх поїсть.

Коли ж як почав вовк проситися... Таки впу-
стили.

Вовк зараз кинувся до бичка, а бичок його
ріжками, а баранчик б'є ногами, а гусак щипа
зубами, а селезень біга по хаті та все:

— Так, так, так!

А півень вискочив на жердочку та й каже:

— Кукуріку, кудкудах, а подайте мені його
сюда!

Вовк побачив: горе... Та з тієї хати... Та й
другому наказує:

— Не ходіть у ту хату! Там той б'є, а той
вилками коле, а той щипає!

А ті всі осталися в тій хатці жить та поживать. І
досі живуть.

КОЗА-ДЕРЕЗА

Жили собі дід да баба. І була в їх коза. Погнала
баба пасти козу. Пасе-пасе да й напоїть, ні хви-
линки не постоїть. А ввечері жене козу додому.
Пригнала до дому, а дід стоїть на воротах у
червоних чоботях, кийком підпирається, у кози
питається:

— Кізонько моя люба да мила, чи ти пила, чи
ти їла?

— Ні, дідусю, не пила й не їла. Як бігла через
місточок, вхопила кленовий листочок. Як бігла
через гребельку, вхопила водиці крапельку.
Тільки пила й їла.

Дак дід бабу не пустив більше, щоб вона гонила
пасти. На другий день внучку послав — жени ти,
внучко!

Внучка пасе-пасе да й напоїть, ні хвилинок не
постоїть, і травичку рвала да козу годувала. А
ввечері жене її додому. А дід стоїть на воротах у
червоних чоботях, кийком підпирається, в
кізоньки питається:

— Кізонько моя люба да мила, чи ти пила, чи
ти їла?

— Ні, дідусю, не пила й не їла! Як бігла через
місточок — вхопила кленовий листочок, як бігла
через гребельку — вхопила водиці крапельку.
Тільки, дідусю, пила й їла!

Прогнав дід внучку.

На третій день погнав козу сам. Пас уже ж, пас
її добре. А ввечері жене її до дому. Угнав у село,
вона пішла. А він городами, став на воротах у
червоних чоботях, кийком підпирається, в
кізоньки питається:

— Кізонько моя люба да мила, чи ти пила, чи
ти їла?

— Ні, дідусю, не пила й не їла. Як бігла через
місточок, вхопила кленовий листочок, як бігла
через гребельку — вхопила водиці крапельку.
Тільки, дідусю, пила й їла.

Так дід тоді прив'язав її в повітці да як зачав
биль! Коза кричить:

— Не мене! Не мене!

А він б'є, а він б'є.

— Щоб не брехала! — каже.

Дак вона як одірвалася, да як вискочила з
повітки й побігла. Забігла аж у ліс. Біжить-
біжить. Коли там хатка лисиччина була. Дак вона

дверці тронула, да в хатку, на піч — сіла й сидить. Коли лисичка приходить. Бачить — дверці повалені. Дак лисичка й питає:

— А хто-хто в лисиччиній хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза, з-під бока луплена, за три копи куплена. Як дам рогом — будеш за порогом. Ріжками заколю, ніжками затопчу, хвостиком верть — тут тобі й смерть!

Лисичка злякалася, сіла під хаткою да й плаче.

Коли ведмідь іде:

— Здорова, лисичко-сестричко!

— Здоров, ведмедику-братику!

— А чого це ти плачеш?

— Ой, як же мені не плакати? Як у моїй хаті звір страшний-страшесний сидить, що не можна й вигнати.

— Ану йдем, я вижену!

Увійшли. Він через поріг переступив да:

— А хто-хто в лисиччиній хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза, з-під бока луплена, за три копи куплена, як дам рогом — будеш за порогом. Ріжками заколю, ніжками затопчу, хвостиком верть — тут тобі й смерть!

Ведмідь — назад. Каже:

— Е, лисичко-сестричко, я боюсь!

Да й побіг. А лисичка сидить, плаче знов. Коли вовчик іде.

— Здорова, лисичко-сестричко! Чого це ти плачеш?

— Здоров, вовчику-братику! Як же мені не плакати, як у моїй хаті звір страшний-страшесний сидить, що й вигнати не можна.

— Ану йдем, я вижену!

— Е, — каже, — ведмідь гонив да не вигнав, то й ти не виженеш!

— Ану ж ідем!

Зайшли. А вовчик:

— А хто-хто в лисиччиній хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза, з-під бока луплена, за три копи куплена, як дам рогом — будеш за порогом. Ріжками заколю, ніжками затопчу, хвостиком верть — тут тобі й смерть!

Вовчик — назад з хати!

— Е, — каже, — лисичко-сестричко, я боюсь!

Побіг вовчик. А лисичка сидить, плаче знов. Коли зайчик біжить.

— Здорова, лисичко-сестричко!

— Здоров, зайчику-братику!

— А чого це ти плачеш?

— Ой, як же мені й не плакати, як у моїй хаті звір страшний-страшесний сидить, що не можна й вигнати.

— Ану йдем, я вижену!

— Е, — каже, — куди тобі вигнати! Вже ведмідь гнав — не вигнав, вовк гонив — не вигнав, а тобі — куди там тобі вигнати!

— Ану ж ідем!

Увійшли в хату. Зайчик:

— А хто-хто в лисиччиній хаті?

А коза з печі:

— Я коза-дереза, з-під бока луплена, за три копи куплена. Як дам рогом — будеш за порогом. Ріжками заколю, ніжками затопчу, хвостиком верть — тут тобі й смерть!

Де-е! Зайчик тільки писнув з хати. Каже:

— Куди там мені вигнати!

І побіг. А лисичка сіла да й плаче. Коли лізе рак.

— Здорова, лисичко-сестричко!

— Здо ров, рачок-братичок!

— А ч о го це ти плачеш?

— Ой, як же мені не плакати, як у моїй хаті звір страшний-страшесний сидить, що не можна й вигнати!

— А ну ж ідем. Я вижену.

— Е, куди тобі вигнати! Ведмідь гонив — не вигнав, вовк гонив — не вигнав, зайчик гонив — не вигнав, а ти такий малий — виженеш!

— А ну ж ідем, — каже рачок.

Увійшли в хату. Дак рак:

— А хто-хто в лисиччиній хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза, з-під бока луплена, за три копи куплена, як дам рогом, будеш за порогом. Ріжками заколю, ніжками затопчу, хвостиком верть — тут тобі й смерть!

А рачок каже лисичці:

— А ну підсади мене на піч!

Дак лисичка підсадила його. Дак рак каже:

— А я — рак-неборак, як ущипну — буде знак!

Да козу щип! щип! А коза:

— Не мене! Не мене!

Да з печі. І побігла.

Дак лисичка така рада! Залишила рака жити в себе. Да й живуть-поживають.

І добра наживають.

Як ходила лисичка по СМІТТЯЧКУ

Ходила лисичка по сміттячку, та й загнала сревце в ніжку. Іде вона та й стогне:

— Ой, ніжка болить! Ой, ніжка болить! — і тала її темная ніч застигати.

Бачить лисичка — хатка стбїть. Підійшла она до дверей: стук! стук!

— А хто там такий? — питають з хатки.

— Я, лисичка-сестричка.

— А чого ж тобі, лисичко-сестричко, треба?

— Пустіть, люди добрі, переночувати.

— Ой лисичко-сестричко! У нас хатка маленька, тісенька, ніде буде тобі й постелитись!

— І-і, люди добрі! Я під лавкою постелюся, хвостиком обгорнуся, та якось і переночую.

— Ну, як так, то йди. — І пустили лисичку в хату.

Лягла лисичка під лавою, та все стогне:

— Ой, ніжка болить! Ой, ніжка болить!

А господар почув, та й питає:

— А що тобі таке, лисичко!

— Та ходила я по сміттячку та й загнала сревце в ніжку.

— Давай вийму!

— Е-е, не хочу, болітиме!

— Не бійся, я тільки подивлюсь!

Та, розглядаючи, господар хап за сревце, так і витягнув.

— Ой, кричить лисичка, — що ви зробили?

— Сревце вийняв, — каже господар, — що, не болить уже ніжка?

— Не болить, — згоджується лисичка.

— Бач, дурненька, а ти й боялась!

— А покажіть мені моє деревце! — просить лисичка.

— Нема, — каже господар, — я вже в пі укинув.

Як розкритись лисичка:

— Одно у мене деревце було, та й те у пі укинули... Віддайте!

— Та нащо воно тобі, лисичко!

— Треба мені, віддайте!

— Так де ж я тобі його візьму, як воно згоріло!

— Ну, як не дасте мого деревця, то віддайте з нього курочку! — каже лисичка.

— Чи ти, лисице, здуріла? Де ж це видано, що за деревце віддавати курочку?

— Ну, то віддавайте моє деревце!

Що ти з такою капосною лисицею зробиш! Морочилися цілу ніч, а на ранок господар розсердився, дав їй курку, і сказав, щоб з хати забирались.

Взяла лисичка курку, іде, пританцьовує і приспівує:

— Ой, яка я розумна! За деревце виміняла курочку. І так вона йшла, аж стала її темная ніч застигати.

Розглядається кругом лисичка, де б його переночувати? Та й бачить, хатка стоїть. Підійшла вона під двері — стук! стук!

— А хто там такий?

— Я, лисичка-сестричка.

— А чого тобі треба?

— Пустіть, люди добрі, переночувати.

— Ой, лисичко-сестричко! У нас хатка маленька, тісенька, ніде буде тобі постелитись!

— І-і, люди добрі! Я під лавкою постелюся хвостиком обгорнуся, та якось і переночую.

— Ну, як так, то йди.

Увійшла лисичка в хату, та й питає:

— А куди я свою курочку пушу?

— А ти й курочку маєш? То пусти там у сіни, між наші качки.

— А як ваші качки з'їдять мою курку?

— Цур, дурної! Де ж ти бачила, щоб качки курей їли?

— Дивіться! Бо як пропаде моя курочка, я за неї вашу качечку візьму!

— Не бійся, спи спокійно! — кажуть господарі.

Поснули всі в хаті, а лисичка встала, вийшла в сіни, з'їла свою курочку, а пір'я скрізь по сінях порозкидала. Облизалася, обчепурилася, лягла під лавою та й заснула.

Вранці прокинулася, та й стала свою курочку шукать:

— Ой, лишенько, де ж це моя курочка? Дивіться, ваші качки з'їли мою курку, і пір'я по сінях валяється, а ви казали, що качки курей не їдять! Тепер віддайте мені за курочку качечку!

Як зчинила лемент, то господарі дали їй качку і випхали з хати:

— Іди собі, куди знаєш, як ти така!

Іде лисичка, та так рада, знов пританцьовує:

— Ой, яка я розумна! За деревце виміняла курочку, за курочку качечку, — і так вона йшла, аж покінь її знову стала темная ніч застигати.

І дивиться лисичка — хатка стоїть. Підійшла вона під віконце — стук! стук!

— Хто там?

— Я, лисичка-сестричка.

— Чого тобі треба?

— Пустіть, люди добрі, переночувати.

— Ой, лисичко-сестричко! У нас хатка маленька, тісенька, ніде буде тобі й постелитись!

— І-і, люди добрі! Я під лавкою постелюся хвостиком обгорнуся, та якось переночую.

— Ну, як так, то йди.

Ввійшла лисичка, та й питає:

— А де я свою качечку подіну?

— А в тебе й качечка є? То пусти її в хлівці між гуси, хай там переночує.

— Е-е, боюся, ваші гуси мою качку з'їдять!

— Де ж це чувано, щоб гуси качку з'їли?

— Дивіться, бо як пропаде качка, я за неї вашу гуску візьму.

Полягали спати, і як всі поснули, лисичка тихесенько вибралася з хати, підкралася до хлівця, витягла й з'їла качку, а пир'я поміж гусьми порожки викидала. Тоді вернулася до хати та й заснула тихою лавою. Вдосвіта встала, побігла до хлівця і заревула криком:

— Рятуйте, пропала качка! Я ж казала, що ваші гуси з'їдять її! Он, дивіться, всі в каціном пир'ї ходять! Віддайте мені тепер за качку гуску!

І доти репетувала, доки люди віддали їй гуску і прогнали з хати.

Пішла вона лісом, та така рада! Пританцьовувала і приспівувала:

— Ой, яка я розумна! За деревце виміняла курочку, за курочку качечку, за качечку гуску! Ой, яка я розумна!

Так вона ходила, покінь стала їй темна ніч застигати. І побачила вона знову хатку та й постукала:

— Стук! Стук!

— Хто там?

— Я, лисичка-сестричка, пустіть, люди добрі, переночувати!

— Ой, лисичко-сестричко! У нас хатка маленька, тісенька, ніде буде тобі й постелитися!

— І-і, люди добрі! Я під лавкою постелюся, хвостиком обгорнуся, якось переночую.

— Ну, як так, то йди!

Пустили її в хату, вона привіталася та й просить кудись гусочку на ніч пустити.

— Куди ж її пустити? — міркують люди. — Хіба в повітку до овець!

— А бува овечки з'їдять мою гусочку? — остерегається лисичка.

— Хіба ж овечки їдять гусей? Ще про таке ніхто з роду й не чув! Не плети дурниць, лисичко, та лягай спати.

— Дивіться! Бо як з'їдять ваші овечки мою гуску, то я за неї вашу овечку візьму!

Всі лягли спати і поснули, а серед ночі лисичка вилізла з гускою, як раніше з куркою та качкою: м'ясо з'їла, пух і пир'я порожки викидала по овечках, вилізла, обчепурилась, вернулася до хати, згорнулася клубочком під лавою і заснула.

А вранці, як звичайно, в хатці бучу збила:

— Пропала моя гуска, ваші овечки з'їли її, дивіться — всі в пуху ходять! Віддайте тепер за гусочку овечечку!

І доти кричала, доки овечку вижебрала, тоді пішла з хати.

Іде та знов сама себе хвалить:

— Ой, яка ж я розумна! За деревце виміняла курочку, за курочку виміняла качечку, за качечку — виміняла гусочку, та за гусочку — аж овечку! От, я розумна!

В такій веселій прогулянці минув їй день і стала їй темна ніч застигати.

Оглянулася лисичка — хатка стоїть, вона й постукала:

— Стук! Стук!

— Хто там?

— Лисичка-сестричка.

— Чого тобі треба?

— Пустіть, люди добрі, переночувати!

— Ой, лисичко-сестричко, у нас хатка маленька, тісенька, ніде буде тобі й постелитись!

— І-і, люди добрі, я під лавкою постелюся, хвостиком обгорнуся, та якось і переночую!

— Ну, як так, то йди!

Ввійшла лисичка і просить овечечку в снін пустити. Хазяїн дозволив і всі спать полягали. Ввечері лисичка овечку зарізала, м'яся трохи з'їла, а решту за двором закопала і спокійно до ранку під лавкою переспала. А вранці, як звичайно, почала овечку шукати й кричати, що хтось її вночі з сіней випустив.

— Так ніхто ж вночі й не виходив, — кажуть люди.

— Хіба невістка, як удосвіта йшла корови доїть?

Божиться невістка, що не випускала, а в сінях і овечки не бачила, так лисиця й слухати не хоче, такий гармидер підняла:

— Віддайте овечку! А як немає овечки, то за неї невісточку віддайте!

Бідкаються люди:

— Та як же ми тобі невістку віддамо? Син за нею плакатиме!

Дають їй за овечку порося — нічого не хоче лисичка, тільки щоб дали їй невістку.

— Добре, — кажуть люди, — тільки ми її тобі в мішок зав'яжемо, а то як же ти її нестимеш? Та й зловили здорового собаку Сірка, укинули в мішок, зав'язали і віддали лисиці. — На, бери! Та йди від нас, як ти така недобра!

Пішла лисиця, та радіє, собою пишається:

— Ой, яка я розумна! За деревце виміняла курочку, за курочку — качечку, за качечку — гусочку, за гусочку — овечечку, а за овечечку —

невісточку! Чи ти, невісточко, мене чуєш? — та як підкине мішок, а Сірко в мішку: Гав! Гаввв!

— Чого це ти, невісточко, пособачилася? — Питає лисиця, та й знов своєї пісеньки співає:

— Ой, яка я розумна! За деревце виміняла курочку, за курочку — качечку, за качечку — гусочку, за гусочку — овечечку, а за овечечку — невісточку! Чи ти, невісточко, мене чуєш? Співай зо мною! — та як підкине мішок, а Сірко в мішку:

— Гав! Гав-в-в!

І взяла лисичку цікавість — чого ж таки невісточка пособачилася? Стала вона розв'язувати мішок, щоб подивитися, а з мішка як вискочить Сірко та до лисиці! Лисиця тікати, він за нею! Бігла, бігла, аж їй дух заперло, а таки під самим Сірковим носом в нору вскочила.

Сидить у норі, віддихус, а далі й питається:

— Очки мої очки, що ви робили, як Сірко-білко гнався за мною, хотів мене наздогнати та розірвати?

— А ми, лисичко, все до шляху придивлялись, щоб ти не зачепилася та не впала, щоб Сірко-білко не наздогнав тебе та не розірвав.

— Вушка мої вушка, що ви робили, як Сірко-білко гнався за мною, хотів мене наздогнати та розірвати?

— А ми, лисичко, все прислухались, чи далеко Сірко-білко; пильнували, щоб він тебе не наздогнав та не розірвав. — От, любі мої вушка, я вам сережки куплю!

— А ви, мої ніжки, що робили, як Сірко-білко за мною гнався, хотів мене наздогнати та розірвати?

— Ми, лисичко, шошили бігли, щоб Сірко-білко тебе не наздогнав та не розірвав.

— От, любі мої ніжки, я вам черевики куплю.

— А ти, хвостище, як помелище, що робив?

— А я, лисичко-сестричко, все тобі між ноги плутався, хотів, щоб ти зачепилася та й упала, щоб таки Сірко-білко тебе наздогнав та й розірвав!

— А, так ти такий! Ну, то я тебе Сірку-білку віддам! Сірко-білко, на! На! Відкуси по сіреньке! Та й вистромила з нори хвостик, як помелище. А Сірко-білко як ухопив його зубами, так усю лисицю з нори витяг і роздер.

ЖУРАВЕЛЬ СВАТАЄ ЧАПЛЮ

Жили собі на болоті журавель і чапля. Скучно було журавлю самому жити, а не стало йому пари, щоб оженитися з своєю партією, з журавлихою, і пішов до чаплі посватати її, щоб з нею оженитися. А вона його згасьбила, як прийшов.

— В тебе одіж коротка, ноги дуже довгі, кормити мене не будеш мав чим, іди геть, ти з довгою шиєю!

І журавель пішов з встидом до свого дому. По тім сватанню розгадалася чапля:

— Скучно мені буде самій жити. Ось піду я та посватаюся з журавлем. І приходить і перепрошує журавля:

— Возьми мене за жінку.

А він їй відповідає:

— Іди геть, ти недорослого роду та недоброго. Було йти тогди, як я тебе сватав, а тепер: за двері!

І пішла чапля з плачем і з встидом до свого дому. А потім розгадав собі журавель:

— Шкода, що-м не взяв чаплю за жону. Піду ще раз.

І приходить до неї і перепрошує її:

— Чапле, піди за мене заміж.

А чапля йому відповіла:

— Геть з моєї хати! Було тоді брати, як я приходила до твоєї хати!

І так вони до нинішнього дня ходять і сватають себе, але ніяк не можуть поженитися.

ХИТРИЙ ЗАЄЦЬ

Вийшов чоловік на поле, дивиться, а то сидить заєць. Він зайшов його потихо та й того зайця зляпав. Приніс додому та й гострить ніж. Я заєць каже:

— На кого ти той ніжик гостриш?

— На тебе, буду тебе різати.

А заєць тоді каже:

— Знаєш що, годуй мене, понесеш мене на ярмарок та й візьмеш добрі гроші.

А чоловік каже:

— Добре ти мені кажеш. Ну, — каже, — то я вже тебе різати не буду.

Годував він того зайця місяць. Приходить той день, що чоловік має нести того зайця на ярмарок. Каже до зайця:

— Ну, вже підемо на ярмарок.

Заєць тоді:

— Іди лагодь мішок, покладеш мене в мішок та й будеш нести.

Узяв чоловік поклав того зайця в мішок та й несе на ярмарок. Входить він у місто, але йде другий чоловік та й каже:

— Що ти там несеєш в міху?

— Несу поштаря.

— Та, — каже, — що б ти за того поштаря хотів?

— Даси, — каже, — сотку, то купиш, а не даси, то я йду далі.

Той чоловік дав йому сотку.

— Гай, — каже той, — на тобі цього поштаря.

— А в що я його покладу?

— Ти, — каже, — маєш торбину з хлібом, візьми, хліб виклади, а того поштаря туди за-
пхаш.

Він узяв та й так зробив та й вертається назад додому. Вийшов за місто, а засць каже:

— Візьми мене пусти, бо мені зле у торбині сидіти.

Той чоловік каже:

— А як ти втечеш?

Засць одказує:

— Ти не маєш чого боятися, бо я знаю, де твоя хата.

— Ну, то я тебе пускаю, ще прив'яжу тобі торбинку з грішми, аби-с був значений.

Він пустив того зайця, а засць собі побіг.

Той чоловік гадав, що він побіг до його дому. Приходить додому, питається жінки:

— Чи не був тут поштар?

А жінка каже:

— Я тут не виділа жодного поштаря.

Він каже до жінки:

— Я дав сотку за поштаря, а він десь шез, та ще-м узяв і торбинку з грішми, яку я прив'язав до нього.

Жінка каже до чоловіка:

— Йди, може, він за селом сидить та не знає, до котрої хати увійти.

Чоловік вийшов за село та й ходив цілий день і ніде зайця не побачив. Приходить додому та й каже до жінки:

— Не досить, що пропав засць, але ще й торбинка з грішми пропала!

ЖУРАВЕЛЬ І ЛИСИЦЯ

На болоті в очереті на купині жив журавель, там же, трохи оддалік, жила лисиця. Вони щодня зустрічались, їм не раз доводилось вести між собою розмову про своє життя. Разів два ходили в куми до дрохви. Одного разу лисиця попрохала журавля до себе в гості:

— Приходь, куме, до мене в гості, а то ми з тобою уже давно познайомились, а досі одне в другого не були в домі.

— Добре, кумасю, сьогодні зайду.

Лисиця побігла додому, наварила молочної каші з манної крупи, розмазала її по тарілці і дожидала гостя. Прийшов журавель, лисиця заходилась його угощати:

— Їж, їж, куме, не бійся, будь як дома. Журавель нахилив голову до тарілки, довбав, довбав носом по тарілці, нічого не зачепив, у рот жодної крихітки не попало. А лисиця не дрімала, швиденько язиком лизь-лизь і живо спорожнила тарілку. Потім каже журавлеві:

— Не гнівайся, куме, більше потчувать нічим, чим багата, тим і рада.

Журавель дуже розгнівався на лисицю за її безсовісну хитрість, а нічого на це не сказав, а тільки подумав:

— "Я тебе угощу іще не так, будеш довго згадувать кума!"

Журавель, ідучи од лисиці, в свою чергу попрохав її до себе на обід:

— Приходь же й ти, кумасю, до мене завтра, я приготую смачний обід.

— Добре, добре, прийду, твоя гостя.

Журавель добув кубушку з вузьким горлом і глечик з широким горлом. В кубушку наложив рисової каші з маслом, а в глечик укинув мишу і стояв, дождав гостю. Дивиться — мчить лисиця. Він низенько поклонився і каже:

— Милості прошу, кумасю, сідай обідать, у мене обід з двох блюд.

Почали вони обідать. Журавель раз по раз устромляв голову в кубушку і на весь рот ковтав кашу. А лисиця вертілась біля кубушки, хвостом виляла та тільки облизувалась, а каші дістать не могла. То понюха, то лизне край горла кубушки, то пильно подивиться всередину, а голову ніяк не можна було просунуть. Лисиця баче, що журавель уже доїда кашу, одійшла од кубушки і приступила до глечика. Побачивши в глечику мишу, сказала:

— Ти, куме, додай кашу, а я приймусь за друге блюдо, аби швидше.

Лисиця кинулась до глечика і насилу всунула в нього свою голову, саме в горлі дуже туго йшла. Просунувши в горло голову, лисиця почала класати зубами, ловила мишу. Мотала головою, поки миша попала їй в рот. Вона схрумала мишу і почала пригадувать, як їй висунуть свою голову. Журавель доїв кашу й каже:

— Не гнівайся, кумасю, угощать більше нічим, чим багат, тим і рад.

Лисиці соромно стало, що вона через свою жадобу влізла в глечик з головою і ніяк не може висунуть звідти голову, побрела од журавля з глечиком. Лисиця зблудила з дороги і поплелась куди попало. Наткнулась вона на пастухів. Пастухи похватали кийки, оточили лисицю і почали її кийками бити. Вона куди не поткнеться — все на кийок наткнеться.

Пастухи добре-таки їй ребра напарили, хотіли досмерті вколотить, та один хлопець невзначай

ударив кийком по глечикові і розбив його. Лисиці тоді видно стало, куди тікати, шмигнула од пастухів і помчалась що єсть духу, аж курява вставала.

З того часу дружба між журавлем і лисицею розсохлась. Лисиця уткнула в ліс і вже більше з журавлем не зустрічалась.

Вовк під вікном

Голодний вовк шукав собі здобичі. Забрів у село. Куди не поткнеться, скрізь ворота зачинені і собаки дуже злі. Вовк з досади підійшов до крайньої хати, став біля вікна й слуха. А в цю пору в хатині дитина репетувала й вередувала. Мати сиділа біля неї, забавляла її. Скільки вона не панькалася з нею, нічого не могла заподіяти, дитина не переставала плакати. Баба тоді почала дитину лякати, щоб вона од страху утихомирилась:

— Цить, не плач, а то зараз оддам вовкові! Зараз замовчи! Вовче, візьми Гриця, іди, на, візьми його!

Вовк зрадів, уже налагодивсь був їсти дитину, думав, що баба подасть йому у вікно. Дитина злякалась, замовкла, тільки зрідка схлипувала, а баба почала її утішати:

— Гриць — розумниця, він не буде плакати, я його не оддам вовкові. Ми вовка проженемо. Іди геть, вовче! Гриць плакати не буде. Іч який! Він хоче Гриця з'їсти! Тікай, вовче, од нас, а то візьму кочергу, так всю голову розчавлю!

Вовк злякався, побіг од хати і дума собі:

“Нема тепер в світі правди! Кажуть, що люди розумні, а вони ніколи не роблять того, що кажуть. Кажуть одне, а роблять навпаки, зовсім інше!”

КРАВЕЦЬ І ВОВК

Як був у попа кравець і пішов на село робити, а в той час безщасному вовкові не послав біг корму. Він зліз на гору да й просе бога:

— Дай, господи, їсти, а то вмеру!

— Ох, іди ж, — каже, — вовче, що нападеш попове, то й їсти тобі готове.

От іде вовк. Ходє кобила.

— Здоров була, кобило! А чия ти єсть?

— Ох, вовче, я попова!

— Ти ж мені їсти готова!

— Ох, подивися ж, — каже, — вовче, я була в городі, принесла бумаж.

Став вовк, дивиться в бумаж. Кобила як стрибнула... Оглянулася — так і вовка не побачила.

От іде вовк та й думає:

— Який дурень єсть!.. Чи я пан, чи я письменний, що ще мені в бумаж дивитися?!

Іде вовк, аж ходить баран.

— Здоров був, баране! А чий ти єсть?

— Поповий.

— Ти ж мені їсти готовий!

— Ой, стань же ти, вовче, в долині, а я піду на гору; роззяв рота та я сам тобі вскочу.

Як розігнався баран, як дав йому в лоб — дак трохи не заснув вовк навіки. От іде вовк та й думає:

— Який я дурень!.. Чи я пан, чи що, що ще захотів легкого хліба?!

Стрів вовк свиней.

— Здорові були, свині! А чий ви єсть?

— Попові.

— Ви ж мені їсти готові!

— Ох, вовче-братику, дозвољ же нам хоч пісню заспівати.

Поти свині вовка манили, поки люди вгледіли його та й прогнали.

От іде вовк і стрічає кравця.

— Здоров був, кравче! А чий ти єсть?

— Поповий!

— Ти ж мені їсти готовий!

— Ох, вовче-братику, дозвољ же мені хоч умитися на послідній дорозі, — от дай же ще і хвоста втертись.

От кравець у хвіст руки як умотав, як опустил три аршини, так вовк там трохи й не гинув... От кравець як одумавсь, як побіг та на дуба й сховався.

Став вовк думати-гадати, як би того кравця догнати. Зібрав собі молодців і пішов якраз під того дуба.

— Онде, братці, сидить кравець на дубі. Ох, нумте, братці, як би його достати...

От ліг безхвостий насподі, а ті всі на нього зверху, — от уже одному вовку стати і кравця достати. Той кравець каже:

— Понюхаю хоч на останній дорозі табаки. Понюхавши: ачхи! А вовк думав, що кричить “Аршин!” Як пирсне відтіля, як посиплються вовки, як ухопили того вовка, розірвали. І пропав, бідний!..

* Опустив три аршини — тричі вдарив аршиною палицею.
Аршин — 0,711 м.

КІТ І ПЕС

Було це чи іє було, а зустрілися якось кіт і пес. Пес цілий день гасав луками, допомагав пастухові череду пасти, а ввечері гарно вечеряв, що там давав йому хазяїн, і міцно засипав.

От кіт питає у пса:

— Скажи-но мені, як це так: життя твоясь таке клопітне, а їси ти всмак і спиш добре. Тим часом я живу в теплі, без турбот, а проте не маю ні спокійного сну, ні смаку до їжі!

Пес і каже котові:

— Потрудись, побігай, а тоді вже обідай;

Поробиш усю роботу, то й поспиш в охоту.

ЯК ДІВЧИНА З ВЕДМЕДЕМ У ПІЖМУРКИ ГРАЛАСЯ

Буб собі дід та баба і були в них дві дочки: одна дідова дочка, а друга бабина. Баба свою дочку дуже любила, рано не будила, до роботи не силувала, добре годувала, гарний одяг справляла. А дідової дочки не любила: вдосвіта будила, голодом морила, до пізньої ночі тяжкою роботою мучила. а вдягала дівчину тільки в брудне, старе лахміття. І як дідова дочка не пильнувала роботи, а все не могла мацусі догодити. І стала баба від діда домагатись: — Завези та й завези свою дочку в ліс!

Довго дід відмовлявся, жалував свої дитини, та врешті не стало йому терпцю. От він каже до свої доньки: — Одягайся, та поїдеш зо мною в ліс. Я буду дрова рубати, а ти на віз складатимеш. Та візьми з собою пшона й солі. — Звариш кашу на обід.

Зробила дівчина все, як батько велів. Сіли вони на воза і поїхали.

Їдуть вони та й їдуть, та й заїхали дуже далеко ліс. Дивляться — якась хатка стоїть. Батько й каже:

— Іди в цю хату та звариш кашу, а я тим часом дрова рубатиму.

Пішла дівчина в хату, розпалила в печі, поставила до жару горнятко з пшоном, а сама стала хаті прибирати. А батько вирубав деревину, прив'язав її під стріху, сів на віз та й поїхав додому. Що вітер повіє, то деревинка об стіну: стук! стук! Дівчина й думає:

— Це мій татко дрова рубас!

Та й далі порається в хаті!

От уже все й прибрано, вже й каша зварилася, а батько не кличе доньки, тільки чути: стук! стук! Ніби десь дрова рубають. Сіла дівчина коло вікна шити та все поглядає, чи не йде батько? От уже дівчина коло вікна шие, а до хати ніхто не йде, тільки чути: стук! стук!

Зголодніла дівчина, думає:

— Піду покличу татка, що вони все рубають, та й рубають! Певно вже й вони їсти хочуть! Вийшла з хати, дивиться — а на дворі нікого нема, тільки деревинка до стіни прив'язана од вітру гойдається та стукає.

Зрозуміла дівчина, що її покинуто в лісі, заплакала і вернулася до хати. Сіла вона сама кашу їсти, а з-під печі мишка виглядає, ніби їсти просить. Дівчина й каже:

— Бідна мишко, ти, певно, теж голодна!

Та й кинула їй грудочку кашки.

Мишка з'їла та знов на дівчину поглядає. Та кинула їй іще каші, а як мишка і те з'їла, то кинула їй і втретє. Тоді мишка і каже їй:

— За твоясь добре серце, дівчино, я тебе від біди врятую. В цій хаті живе ведмідь, і як стемніє, він

додому прийде. Він загадає, щоб ти йому очі зав'язала і сама від нього втікала, а в руки тобі дзвіночок дасть, щоб було чути, де ти бігасш. Як він тебе впіймає, то розірве. Але а прибіжу до тебе, ти почеши мені дзвоник на шию і втікатиму од ведмеда, я ти сидітимеш на печі поки розвидниться.

Злякалась дівчина, чекає, що то буде. Швидко надворі стемніло і в хату хтось увійшов. То був ведмідь. Він побачив дівчину і заревів:

— Добре, що ти прийшла! В мене давно вже не було гостей! Ану, зав'язуй мені очі, будем піжмурки гратися! Тільки моя умова така: як за всю ніч не піймаю тебе, то обдарую всяким добром; а як впіймаю — то з'їм!

І він дав їй до рук дзвінок, щоб з ним бігала.

Напівмертва од страху дівчина зав'язала очі ведмедеві, і в ту ж мить прибігла мишка до неї. Дівчина почешила їй дзвоник на шию, і мишка побігла по хаті, а дівчина тихенько полізла на піч.

Ведмідь, наслухаючи дзвіночка, подався з мишкою. Та скочила під піч, а ведмідь з розгону як гепнувся об піч головою, що з болю аж заревів. Мишка з-під печі побігла під стіл і ведмідь за нею знову об стіл ударивсь; мишка між кочерги та лопати вскочила — і ведмідь туди — всі лопати кочерги посипались на нього.

Цілу ніч мишка бігала — то під піч, то під лаву, то під піл, а ведмідь, ганяючись за нею, всього спотикався та стукався і до ранку так потовкся, що вже й ходити не міг. Як стало розвиднятися, каже він до дівчини:

— Годі вже гратись! Розв'язуй мені очі.

Злізла дівчина з печі, підійшла до ведмеда, мишка вже й тут, подає дівчині дзвоник. Та взяла дзвоник і розв'язала ведмедеві очі.

— Х-ху! — каже ведмідь, — зроду ще так дівчини не бачив! Зморила мене! Ну, за те ж тебе обдарую! Послухай-но, дівчино, що ти чуєш

Прислухалася дідова дочка та й каже:

— Чую, ніби вози по дорозі риплять.

— Так, — каже ведмідь, — і ті вози і все добро на них твоє, і худоба за возами — теж твоє.

Вклонилася дівчина ведмедеві, подякувала, та швиденько вийшла з хати. Дивиться — а шляхом валка возів їде, на возах скрині з добром стоять, до возів худобу поприв'язувано: коні, корови, вівці... сіла дівчина на переднього воза та й поїхала додому.

А вдома вже повставали. То ж дід журиться, що дочку завіз, а баба з радощів млинці пече. А у неї собака такий був, що вмів говорити. Сидить він під столом та й каже:

— Дідова дочка додому як панна їде, багато добра везе, за возами худоба біжить!

А баба кинула йому млинця, та й каже:

— Цур, дурню! Ти кажи: вже з дідової дочки кісточки торохтять!

Собака млинця з'їв, та й знову каже:

— Дідова дочка додому як панна їде, багато добра везе, за возами худоба біжить. — Не кажи так, дурню! — сердиться баба, — кажи так, як я тебе вчу!

Знову кидає собаці млинця.

З'їв собака і другого млинця та й знов по-своєму каже. Розсердилась баба, як ухопить лопату, та до пса! Він у двері, баба за ним. Вибігли обоє на двір, дивиться баба — а в двір вози заїжджають, на возах скрині стоять, до возів худобу поприпинано. А спереду дідова дочка сидить, як панна вбрана, та така гарна!

Зрадів дід, а баба лютує! Розпитують, де ж дівчина стільки добра дістала? Як розказала та, що її в лісі спіткало, то баба так і напалася на діда:

— Завези та й завези і мою дочку в ліс, хай вона од ведмедя всякого добра навезе! Та заравези!

— Добре, — каже дід. Запріг коня, сказав бабиній дочці пшона і солі взяти, посадив її на рід та й поїхав. Приїжджають в ліс до тієї самої хатки. Дід звелів і бабиній дочці іти в хату кашу варити, а сам сів на воза і поїхав додому.

Заходилася бабина дочка кашу варити. А як вона вдома коло печі не поралася, то й тут не вміла. І дрова їй не хотіли горіти, і горня з кашею двічі перекинулось і ледве надвечір та каша зварилася, та й то була сира і не вимішана.

Стала вона ту кашу їсти, та так сердиться: намучилась, варивши, і каша недобра! А ту мишка з-під печі виглядає, ніби їсти просить.

— Ах, ти ж погань! — закричала бабина дочка — мені і самій каші мало, а ще й тобі давати! Ось тобі!

Та й шпурнула в мишку камінцем. Мишка сховалась під піч.

Прийшла ніч. До хати прийшов ведмідь і побачив нову гостю.

— Ого, каже, — і сьогодні дівчина є! Чи й така спритна, як та вчорашня? Ану, зав'яжуй мені очі, та тікай. Як упіймаю — із'їм, а не впіймаю — ранку, багато всякого добра дам.

Зав'язала бабина дочка ведмедеві очі та й кинулась втікати. Так куди там! Ледве чи двічі перебігла хату, а вже її ведмідь зловив, бо мишка їй не помагала. Розірвав ведмідь дівчині і з'їв кісточки за хату викинув.

Дожидає баба вранці дочку додому та й знову млинці пече, щоб було чим доню привітати. Собака сидить під столом та й каже:

— Дідова дочка добра навезла, а з бабинієї дочки кісточки торохтять!

— Цить, дурню! — кричить на нього баба, — на млинця, та кажи, що бабина дочка удвічі добра везе!

Собака млинця з'їв та й знову каже:

— Дідова дочка добра навезла, а з бабиної дочки кісточки торохтять!

І скільки баба йому не давала млинців, а він усе своє каже.

Злякалася баба та й каже дідові:

— Запрягай коня та поїдеш назустріч моїй дочці, допоможеш їй добро додому везти.

Поїхав дід — по дорозі нікого не стрінув, а в лісі під хатою кістки з бабиної дочки побачив. Склавав їх у торбинку та й привіз додому. Заплакала баба, ті кістки побачивши, та не було вже що робити. Бабину доньку поховали, а дідову добрі люди заміж узяли.

Про дідову і бабину дочку

Жив дід і баба. Була в діда дочка, бо в його баба вмерла — осталася дочка, і в баби дід умер — осталася дочка. І вони звели їх до купи. Тоді баба свою дочку любила, а дідової — ні. Підуть ягоди рвуть або вишні. Дідова рве, і рве, і рве, а бабина то їсть, то розкида, то їсть, то розкида. Дідова нарвала в відро, а тоді йдуть додому, а бабина:

— Давай я відерце подержу, а ти поки перелізеши через перелаз.

А вона:

— Та я й сама.

— Та давай.

Узяла в неї вихватила відро, прибігла додому, каже:

— Дивіться, мамо, скільки я нарвала вишень!
А дідова то їсть, то розкида, то їсть, то розкида.

Тут баба, така недовольна на неї, каже:

— Одведи, діду, свою дочку, куди хоч. Дід узяв її за руку:

— Ходім, дочко, — каже, — десь наймися у найми.

Зайшов до лісу, каже:

— Оце стежка в ліс, іди прямо. Куди стежка веде, туди й ти йди. Що тобі де не трапиться — будь покірна, будь добра до всього, розкажуй, — каже, — слухай все.

Ну, вона так і зробила. Дід пішов додому, а вона й пішла в ліс. Іде, йде, йде, коли стоїть криниця. Така облупана, заросла вся — така негарна. Вона нахилилася води напиться, а криниця до неї каже людським голосом:

— Обкопай мене, обсип мене, обтопчи мене, я тобі стану у великій пригоді.

Вона так і зробила. Тут лопатка стоїть. Вона обкопала криницю, дерном обложила, пісочком обсипала, пішла далі. Іде, йде, коли стоїть груша. Каже:

— Обмаж мене, обгай* мене, я тобі стану в великій пригоді.

Вона стала, обкопала її, обмазала, пісочком потрусилася, іде далі. Іде, йде, коли стоїть яблуня.

— Обкопай мене, обмаж мене, я тобі стану в великій пригоді.

Вона обмазала, обкопала її, пішла. Іде, йде, коли стоїть піч. Каже:

— Обмаж мене, обгай мене, я тобі стану в великій пригоді.

Та взяла обмазала її, позамітала кругом печі, пообмітала все, піском потрусилася й пішла.

* Обгай — обхай, прибери.

Іде-йде, коли стоїть баба стара-стара.

— Куди ти, дочко, йдеш?

Каже:

— Та йду куди-де в робітниці найматься.

— Наймись до мене. У мене ніякої роботи. Нагріть літепла, поналивать у корита, крикнуть, свиснуть, щоб уся гадость позлазилася, понापивалася, — каже, — й порозлазилася.

Вона так й зробила. Нагріла літепла, поналивала в корита, як крикне, як свисне — вся гадость позлазилася: і гадюки, і вужі, — там все на світі. Позлазилася, понापивалася і порозлазилася. Вона так прослужила в неї год. Ця баба дає їй коня, дає їй худобу, і сундук, і в сундук. Там наскладала баракхла всього, славно зоділа з ніг до голови. І іде вона додому.

Іде, коли стоїть піч. Такий хліб напечений гарний! Вона спинила коняку, повитягала той хліб, на сундук поскладала і іде далі.

Іде-йде, коли стоїть яблуня. Такі яблука червонобокі та жовті! Вона підійшла, струснула, всі яблука пообпадали. Вона їх на віз поскладала і іде далі. Іде-йде, коли стоїть груша. Такі груші гарні! Вона струсила ті груші, позбирала на віз, іде додому. Іде-йде, коли схотілося їй води. Заглянула до криниці, а там зелене вино. Таке ж гарне, вона напилася сама, набрала в бутилки, понабирала вина і іде додому.

Приїхала:

— Тату, мамо, йдіть моє добро з воза зносите!

Вони як дивляться в вікно — приїхала дочка, та така ж хороша, та стільки навезла баракхла, та всього понавозила, а баба тоді на діда:

— Діду, одвези й мою дочку туди, куди й свою!

Дід каже:

— Ну, що ж, ходім, дочко, й т...

Взяв вивів її в ліс, каже:

— Осюди я свою доньку приводив, і ти йди дорогою, що тобі трапиться — будь покірна, добра до всього, і тобі буде добре.

А сам вернувся додому. Вона йде, йде, йде. Коли стоїть криниця. Каже:

— Обкопай мене, обгай мене, я тобі стану у великій пригоді.

— Чо' я коло тебе буду, — каже, — копатися? У мене своя робота є!

Пішла. Йде, йде, коли стоїть груша.

— Обкопай мене, обмаж мене, я тобі стану у великій пригоді.

— Чо' я коло тебе буду яложиться, мені ніколи, треба в найми найматься!

Й пішла. Йде, йде, коли стоїть піч.

— Обмаж мене, обгай мене, я тобі стану у великій пригоді.

— Чого я коло тебе буду лазить отут? Яка грязна стоїш, та роботи багато. Мені ніколи. Пішла. Йде, йде, коли стоїть баба.

— Куди ти, моя дитино, йдеш?

— Та оце йду в робітниці найняться.

— Наймись до мене, в мене ніякої роботи — нагрій літепла, поналивай у корита, крикнуй, свиснуй, щоб уся гадость позлазилась, понапивалась й порозлазилась.

— Ну, нагрію, значить, остануся робить.

Осталася, нагріла кип'ятку, поналивала в корита, як крикне, як свисне, гадость поприлазила, понапивалася, пообжарювалася й подохла вся. Та баба тоді розсердилася на неї та всю ту гадость повкидала в сундук, і йде вона додому. Віз драний конячка старенька.

Йде-йде. Стоїть піч. Такий хліб гарний у печі. Вона тільки хотіла витягти того хліба, аж вітхозна-де й дівся.

Йде-йде, коли стоїть яблуня. Такі яблука червонобокі та гарні — їй схотілося яблука, підійшла до яблуні, струснула, а вони хтозна-де й ділися.

Йде-йде, коли стоїть груша. Такі груші гарні, жовті. Вона хотіла струсить — хтозна-де й ділися. Тоді вже їй води хочеться. Криниця стоїть — таке вино гарне, зелене. Вона хотіла набрать напиться — хтозна-де й ділося.

Приїжджає додому та каже:

— Мамо, тату, йдіть моє добро з воза зносити.

Вони як вийшли, як подивилися — тоді аж баба зрозуміла, що то була дочка ледача її, а дідова хороша. Так уже поробилися старими і ледачі, і хороші.

КАЛИНОВА СОПІЛКА

Був собі чоловік та жінка, і мали вони три доньки. Дві старші любили чепуритися та по гостях ходити, а найменша все дома сиділа та в роботі матері помагала, з сестрами ніколи не сперечалась, у всьому їм поступалась.

От зібрався раз батько на ярмарок, та й питає дочок, яких їм гостинців привезти. То дві старші і сережок захотіли, і перстенів, і намиста, а менша сидить у кутку і словом не обзивається.

Жаль стало батькові своєї дитини, він і питає:

— А тобі, доню, що привезти?

— Нічого, відповідає дівчина, — нічого мені, татусю, не треба.

А як став уже батько дуже допитуватись, чого б таки вона хотіла, то сказала: — Ну, то купіть мені срібне блюдечко і наливне яблучко, а більше нічого не купуйте.

Пообіцяв їм батько усі ті гостинці купити та й поїхав на ярмарок.

На ярмарку повелося йому добре, вторгував він чимало грошей, та й став купувати гостинці. То старшим дочкам швидко усього роздобув, а меншій ніде срібного блюдечка та наливного яблучка не знайде. Три дні ходив питав — так кожний або сміється, або дивується. І хотів він уже без того дарунку вертатись, коли, виїжджаючи з міста, почув раптом пісеньку:

— Котись, котись, яблучко, по срібному блюдечку!

Оглянувся — а попід тином старчиха сидить, а біля неї по срібному блюдечку наливне яблучко котиться. Скочив він з воза, та до старої:

— Продай! — каже.

— Візьміть! — відказує.

— Що тобі дати?

— Що дасте.

Обдарував він щедро стареньку та й поїхав додому, такий радий, що й меншій дочці гостинця везе.

То ж старші дочки ще на вулиці батька зустріли. Чи привітались, чи ні — розпитують одна одну перебивають, що привіз та яке воно, а менша — в хаті батька привітала, принесла вмитись, на стіл накрила, а за гостинець не питає. Обділив батько усіх подарунками. То старші вбігають, до лица міряють, сперечаються, що кому буде, а менша сіла в куточок, та й приспівує потихеньку до яблучка та до блюдечка:

— Котись, котись, яблучко, по срібному блюдечку! Покажи мені, яблучко, і ти, срібне блюдечко, і гор-красоту, і небес висоту, і сині моря, зелені поля!..

Співає вона, а по срібному блюдечку наливне яблучко котиться і на блюдечку всяке диво показується: по морю синьому — кораблі плывуть; мі-

лями — гаї шумлять; в містах чудесних — дивні люди ходять.

Зацікавився батько, як то дочка з яблучком грається? Та як глянув — дивом здивувався, жінку й сусідів на чудо дивитися закликав, а тут і сестри прибігли. Як побачили сестрину забавку, то свої гостинці геть покидали, нічого не хотять, тільки сестрин подарунок собі взяти.

Та не дозволив їм батько цього зробити. І як вони не плакали, як не сперечались, не стало по-їхньому. І затаїли старші сестри в серці злобу і змовились удвох меншу сестру вбити.

Як поспіли в лісі суніці, кажуть вони до неї:

— Ходім, сестричко, по ягоди, та візьми з собою блюдечко і яблучко: як наберем ягід, будеш нам показувати.

Вона й пішла з ними.

Назбирали вони ягід у лісі і сіли відпочивати, і менша сестра почала котити своє яблучко по блюдечку. А старші сестри приготувались зарані: принесли з дому довгого гострого ножа і котрась як ударить меншу сестру ножом у серце — так та й упала мертва. Тоді викопали вони тим ножом яму, закопали туди вбиту сестру, а її одягу закривавлену порвали і шматки в лісі порозкидали. Додому прийшли вже вночі, плачучи, що сестра від них відбилась і не могли її знайти.

Цілу ніч батько з сусідами ходили по лісі з ліхтарями, цілу ніч і другий день шукали дівчину, але знайшли тільки закривавлене шмаття, що сестри в лісі порозкидали, — та й вирішили, що її вовки розірвали. Тяжко побивалися батько з матір'ю, та зарадити лихові не було як.

Минуло літо і надійшла осінь. Стали вертатися з Криму чумаки. І якась валка одного дня проїжджала шляхом через той ліс. А серед тих чумаків був один, що вмів добре на сопілку грати.

Побачив він на бугрику такий гарний калиновий куш та й каже:

— Піду я, браття, та виріжу собі з того сопілку, славна сопілка буде! Та й пішов, витнув з калини гілку та й зробив дудочку. тільки став грати, а вона як затужить, заплаче і словами промовляє:

— Помалу-малу, чумаченьку, грай, не врази мого серденька вкрай! Мене сестри вбили, із світу згубили, ніж мені в серденько та й устромили!

Як почули те чумаки, та й кажуть:

— Тут щось є, якась причина. Давай звернемо з шляху в село, може довідаємось, що тут трапилось.

Та й заїхали вони в те саме село, звідки дівчина була, і стали на ніч в найбільшому дворі, а то саме двір її батька був.

Запросив господар чумаків на вечерю, а за вечерю став їх розпитувати, де вони бували, що бачили.

А чумацький отаман і каже:

— Багато ми по світу їздили, багато всякого дива бачили, але такого, як у вас в лісі є, ще не бачили зроду.

— А яке ж у нас диво в лісі є? — питає господар. — Скільки я вже прожив тут, а не чув, щоб у нас в лісі яке диво водилося!

— Та ось наш чумак сопілку з калини у вашому лісі вирізав; послухайте, як вона грає!

Та й звелів тому чумаку заграти.

І тільки той притулив сопілку до уст, а вона як затужить, заплаче, і так виразно промовляє:

— Помалу-малу, чумаченьку, грай! Не врази мого серденька вкрай! Мене сестри вбили, із світу згубили, ніж мені в серденько та й устромили!

Поховав батько, те почувши. Чи не його дитина з тієї сопілки озивається? Взяв він у чумака його дудочку, приклав собі до уст, а вона як заспіває:

— Помалу-малу, батьку рідний, грай, не врази мого серденька вкрай. Мене сестри вбили, із світу згубили, ніж мені в серденько та й устромили.

Дали й матері цю сопілку, вона й матері заграла:

— Помалу-малу, матусеньку, грай, не врази мого серденька вкрай! Мене сестри вбили, із світу згубили, ніж мені в серденько та й устромили.

Догадався вже батько про все, що сталося, та ще хоче, щоб і старші сестри на ту сопілку заграли, а вони не хочуть, на піч поховалися, за комин чіпляються, не дають себе з печі стягнути.

Проте їх таки з печі стягли і силоміць до уст сопілку приклали. І кожній сопілка заграла:

— Помалу-малу, рідна сестро, грай, не врази мого серденька вкрай! Ти мене вбила, із світу згубила, ніж мені в серденько та й устромила.

Мусили тепер сестри все розказати: як вони заздрили меншій сестрі за яблучко та блюдечко, як заманили її в ліс, як убили. Хрестяться чумаки з дива, а батьки плачуть, батьки тужать!

На ранок все село з батьками й чумаками пішло в ліс, і сестри показали, де вони меншу сестру закопали; а то саме той бугрик був, що на ньому калина виросла...

Розкопали могилку — а в ній дівчина лежить, така хороша, свіжа, ніби вчора похована. Ще тяжче затужили батьки над її тілом. А отаман козацький вийняв з гаманця два слоїки з живущою і мертвою водою, що він їх з Криму вивіз, та й полив дівчину. Як полив він мертвою водою — зрослася рана в серці; як полив живущою — дівчина ожила.

Скільки тут радості було, втіхи!

А старших сестер тут же судили і присудили живих в ту саму яму закопати, з якої менша сестра встала. Та вона не дала, випросила, щоб їм простили.

ПЕСИНСЬКИЙ, ЖАБИНСЬКИЙ, СУХИНСЬКИЙ І ЗОЛОТОКУ- ЧЕРЯВІ СИНІ ЦАРИЦІ

Був собі чоловік та жінка, і мали собі три дочки. І такі були вони погані, що гидко й скіпками їх узяти, А найменша — то така гидка, така гидка — шкварлива, низенька, бровата, губата, вирячкувата...

Пішли вони всі три сорочки прати на річку. Коли на тій річці плаває царевич. Одна каже:

— Це бог плаває.

— Де там тобі бог? То цар плаває, — каже друга.

— Ох, ні, сестрички. Це плаває царевич, — каже третя.

Старша каже:

— Коли б мене той бог узяв, то, скільки у нього є людей, я всіх би вигодувала одним окрайчиком хліба.

— Коли б мене, — каже друга, — цей цар узяв, то я б усе військо його одягла одним аршином.

— Коли б мене, — каже третя, — той царевич узяв, то я б йому дванадцять синів привела з золотими кучерями.

Почув це царевич, під'їхав і каже:

— Здорові були, дівчата! Боже поможи!

— Здорові, спасибі!

— А де ви тут, дівчата, живете, що сюди, на цю річку, прийшли сорочки прати?

— А там, — кажуть, — ми живемо, де зима з літом зустрічається.

Він собі думав, думав, та й питає:

— Як же, — каже, — це так?

— Та так: зима ковзається, а літо качається.

Приїхав він додому, сів і думає: “Де ж це зима з літом зустрічається? Підшукаю!”

Осідлав коня й поїхав.

Іде та й їде, коли дивиться — аж під хатою стоїть віз і сани стоять. “Оце ж то, бачиться, та зима з літом, — думає він собі. — Ану я зайду в ту хату, та подивлюсь, та ще розпитаю людей.”

Зайшов він в ту хату, аж сидять двоє дівчат. Він поздоровкався, а дівчата побачили, пізнали його та й кажуть одна до другої:

— Оце, — каже, — сестричко, певно, прийшов сватати. Це він почув, як ми балакали тоді, як сорочки прали. Котру ж це він буде сватати?

А та сидить на печі та й не чує, і не бачить.

— А що, дядьку, — питає царевич, — де твої дочки? Я приїхав до себе сватати.

— Де ж таки! Щоб цар та прийшов до мужика дочки сватати? Це ви, — каже, — з мене смієтесь.

— Ні, покажи, покажи!

— Ось, — каже, — дві та ще одна на печі. Устань лише, Маргарито!

Вона встала з печі.

— Оце, — каже царевич, — моя буде! Будеш тепер моїм тестем.

Узяв її з собою, привів додому, зараз повинчався. Прожили вони удвох днів з п'ятнадцять. Треба йому їхати на службу, об'їжджати царство своє. От він, виїжджаючи, і каже своїй бабі (там у нього така баба служила):

— Гляди ж, — каже, — щоб ти мені догледіла жінки моєї.

Наказав бабі й поїхав. За якийсь час з'явилась у цариці дитина. Та баба зав'язала цариці очі, відібрала золотокучерявого сина, вкинула його в криничку, а їй підкинула собачку.

Іде царевич, а та баба його й зустрічає:

— Казала ваша жінка: “Приведу золотокучерявих синів”, — а вона песинського привела.

— Нехай, — каже, — буде!

Пожив він дома ще п'ятнадцять днів. Виїжджає царевич знов на службу і знов загадує бабі:

— Гляди ж, — каже, — тепереньки, що вона приведе!

Поїхав царевич на службу. У цариці знову з'явилась дитина. Баба їй очі зав'язала, сина золотокучерявого кинула у криницю, а жабу підкинула.

Їде царевич додому, а вона й стрічає:

— Казала ваша жінка: “Буду синів золотокучерявих водити”, а тепер привела жабинського.

— Нехай, — каже, — і це буде.

Пожив він трохи з нею. Їде той царевич знов своє царство оглядати й наказує бабі:

— Гляди ж, бабо, до третього разу що буде!

Прийшов час, привела цариця сина-золотокучерявця, а баба кинула його в криницю, а їй підкинула дитину суху-суху та погану.

Приїздить царевич, а баба його й стрічає:

— Казала ваша жінка: “Буду синів золотокучерявців водити”, — аж вона привела одного песинського, другого — жабинського, а третього — сухинського.

Прийшов той царевич, подивився на ту дитину — аж воно сухе-сухе та погане таке, — лишенько...

Збирає царевич усіх своїх начальників і радяться вони, що їй зробити за таких кучерявців-синів. Один каже: “Зарубаймо”; другий каже: “Повісьмо”; третій каже: “Розстріляймо”; а четвертий каже: “Ні, заб'ємо її у смоляну бочку та й пустимо на воду”.

От вони взяли зробили смоляну бочку, положили її туди з синами, забили й пустили на море.

Плавала вона по морю скільки там днів, виголоднівся песинський і заворушився — оберся в дно ногами — воно й вискочило. повилазили всі на берег — ну, що робити? Давай собі будувати горниці, і через море песинський, жабинський й сухинський зробили міст скляний аж в інше царство.

Їдуть чумаки. Та вдова і просить їх до себе.

— Заїдьте, братці, до мене наїстись, і напиться, і на моє диво подивитися.

Заїхали ті чумаки. Вона їх нагодувала, напоїла й каже:

— Їдьте цим мостом куди вам треба; вам ніякої пригоди не буде.

Поїхали вони через той міст, а песинський і біжить за ними віддалік! Стрічає їх цар і питається:

— Ви, братця, далеко їжджали; яке диво видали, скажіть і мені.

— Е, — кажуть, — ми бачили диво! Наверх Лебедина та поставила горниці вдова; а в тієї вдови та є три сини: один песинський, другий жабинський, третій сухинський. Оце вони, — каже, — зробили міст аж сюди.

— Певно, моя жінка, — каже царевич.

Виходить його баба-послужанка та й каже:

— Царевичу! Десь та не десь та така яблунька є — срібне яблучко, золоте яблучко. Як удариться яблучко об яблучко, та так, як в органи грають.

Той собачка як побіжить, вислухавши це, викопав ту яблуньку, приніс її додому й посадив коло вікна. Приїхав царевич туди — аж нема яблуньки: збрехала баба.

Їдуть знов чумаки. Та вдова й просить їх до себе.

— Зайдіть, — каже, — чумаченьки, до мене наїстись і напиться і на моє диво подивитися; а хто питатиме, то й людям розкажете.

Наїлись вони, напились і поїхали через той міст, а собачка за ними побіг. Переїхали вони міст. Стрічає їх царевич.

— Ви, братця, далеко їжджали; яке диво видали, скажіть і мені.

— Е, — кажуть, — ми бачили диво! Наверх Лебедина поставила горниці вдова; а в тієї вдови три сини: один песинський, другий жабинський, а третій сухинський. Золота яблунька біля віконця росте — золоте яблучко, срібне яблучко; як удариться яблучко об яблучко, то так, як в органи грають.

Вийшла баба-послужанка та й каже:

— Царевичу! Десь та не десь такий кабан є — іклами оре, ушима сіє, хвостом волочить, за ним дощ мочить, позад його жнеться, в копи кладеться, і готове в клуню везуть.

Собачка почув, побіг по свого брата сухинського, узяв брата, пішли піймали того кабана, привели додому. Покиль царевич поїхав, то вони вже й прикували його. Поїхав царевич — нема кабана: збрехала баба.

Їдуть ізнов чумаки. Та вдова знов їх просить:

— Заїдьте наїстись, напитися та й на моє диво подивитися. А хто питатиме, то й людям розкажете.

Вони заїхали, наїлись, напились; проводжає вона їх й каже:

— Їдьте цим мостом; вам ніякої пригоди не буде, і ви доїдете куди вам треба.

Їдуть вони, а собачка за ними біжить.

Стрічає їх цар:

— А що, — каже, — братця, ви далеко їжджали; яке диво видали, скажіть і мені.

— Е, — кажуть, — ми бачили диво! Ще такого дива ніхто не бачив. Наверх Лебедина та побудувала горниці вдова; а в тієї вдови три сини: один песинський, другий жабинський, а третій сухин-

ський. Золота яблунька біля віконечка росте — срібне яблучко, золоте яблучко; як удариться яблучко в яблучко, то так, як в органи грають. Такий кабан стоїть, що іклами оре, ушима сіє, хвостом волочить, за ним дощ мочить, а позаду жнеться і в копи кладеться, і готове в клуню возять. Там, — кажуть, — так багато скірт стоїть! Скільки ми по світу їздили, та ще не бачили так багато хліба, як там.

Виходить із хати баба-послужанка і каже:

— Царевичу! Десь та не десь така криничка є, а в тій криниці та три сини золотокучеряві. Якби ви, царевичу, поїхали та собі їх дістали.

Той собачка почув та й побіг додому, забрав своїх братів та й побіг до криниці. Прибігли вони до криниці, сів жабинський під лядою, а песинський і сухинський зробили яблучко з льоду — та й качаються. От із криниці й вискакують три хлопчики тілом біленькі, личеньком рум'яненські й золоті кучерики в'ються; а жабинський — ліп! та й зачепив лядою — ті золотокучерики й осталися. Забрали вони тих золотокучериків за руки й повели їх до матері. Привели додому — мати зраділа, як побачила й пізнала їх. Поїхав царевич — уже не застав: обдурила проклята баба.

Їдуть знов чумаки. Та вдова й каже їм:

— Заїдьте до мене, чумаченьки, наїстись, і напитися, і на моє диво подивитися. Хто спитає, то й людям розкажете.

Наїлись вони, напились і поїхали через той міст. Аж стрічає їх царевич і питає:

— Ви, братця, далеко їжджали; яке диво видали, скажіть і мені.

— Е, — кажуть, — ми бачили диво, так диво! Скільки не їздили, скільки ми не ходили, а ще такого дива ніде не бачили. Наверх Лебедина поставила горниці вдова; а в тієї вдови три сини: один песинський, другий жабинський, третій сухинський, і коло хати стоїть яблунька —

срібненьке яблучко, золоте яблучко; як ударить яблучко об яблучко, то так, як в органи грають. Стоїть кабан на ланцюзі, іклами оре, вухами сіє, хвостом волочить, за ним дощ мочить, а позаду жнеться і в копи кладеться, готове в клуню возять. Привели від кринички трьох золотокучерявих синів, тілом біленьких, личком рум'яненських...

— Ах, — каже царевич, — це ж моя жінка.

Виходить баба, а він і каже:

— Почім би ти, бабо, знала, якби ти їх не ховала в криницю? Песинських, жабинських, сучинських моїй жінці попідкидала.

Бачить баба вже тоді, що не обдурить царевича, та й каже:

— Правда, царевичу!

Загадав той царевич, щоб ту бабу прив'язали до коня та й пустили в поле, а сам поїхав через той міст до своєї жінки та там і живе.

Про покотигорошка

Був собі чоловік і жінка, да мали собі дванадцять синів і тринадцяту дочку. Да та дочка така була гарна, що ні в сказці сказати, ні пером написати. Да пішла та дочка на річку прать плаття, а змії Іва взяв да й ухопив її. Да й поніс за тридев'ять земель собі за жінку. Брати її, як огляділись, що її нема, зараз забрали булави да й пішли шукать того змія, щоб його убить.

Ідуть да й ідуть, да й ідуть. Коли аж пастух пасе коні, да питається:

— Куди це ви йдете?

— Шукать змія Іва, щоб убить.

— Ну як зловите цього жеребця да сяде на його котрий, то вб'єте Іва, а як не зловите, то не вб'єте.

Ловили вони, ловили да й не зловили. Не послухали вони пастуха да й пішли шукать змія Іва. Приходять вони у той ліс, де живе змії Іва, аж виходить із палацу сестра да й каже:

— Братики мої, голубчики, де я вас діну? Як прийде Іва, то вас поїсть. Хіба посідайте у тім хлівці.

Посідали вони в хлівці. Аж чують — земля гуде! Прилетів той змії да каже:

— Фе! Як пахне руський дух!

А сестра каже:

— То ти, мій миленький, по світу налітався, Руського духу нанюхавсь.

— А, може, й так.

— Ну, що б оце ти зробив, якби мої братики прийшли? Ти б нічого їм не казав?

— Ні, — каже змії.

Вона вийшла на двір да й каже до братів:

— Ідіть, брати, у хату.

Ввійшли вони. Змії і каже:

— Давай, жінко, обідать.

Дала сестра обідать. Поїв змії, пішов у комору і набрав залізного бобу такого великого, як діжка, да й каже до братів:

— А ходіть, — каже, — їсти бобу.

Беруть вони да й їдять по одній бобині, а змії по чотири. Поїли бобу, тоді змії і каже:

— Ну, чи будем биться, чи будем мириться?

— Будем биться.

— То ходім же на залізний тік.

Пішли на залізний тік биться. Змії узяв да й побив тих братів.

Ждав той чоловік і жінка, ждав синів, а їх все нема. Пішла раз жінка на річку прать плаття, аж котиться горошина по воді... Жінка узяла да й із'їла тую горошину та й привела сина Покотигорошка.

Росте той син не по годах да по часах, а по минутах, і виріс такий великий! Син той раз і каже:

— Піду я шукать братів, тільки скуйте мені з шпильки булаву.

А ту шпильку він знайшов у піску на вулиці. Заніс батько ту шпильку до коваля. Коваль як зачав кувать да викував таку булаву, що не можна із кузні винести. Кликнув він Покотигорошка, той узяв одною рукою та й поніс додому. Прийшов додому і каже до батька:

— Заріжте мені шість волів, я з'їм да й піду шукать братів.

Зарізав батько шість волів, він з'їв, да як кинув тую булаву вгору й каже до батька:

— Як прилетить вона назад через дванадцять діб, то збудите мене.

А сам ліг спати.

На тринадцяту добу так гуде тая булава! Збудив його батько; він як наставив мизинного пальця — булава так і розсипалась. Він і каже:

— Ні, з цією-булавою не можна йти шукати братів, треба скувать другу.

Він дав батьку другу шпильку, батько одніс її до коваля. Взяв Покотигорошко ту булаву, що коваль викував, пустив угору ту булаву да знов ліг на дванадцять діб спати. Сказав, щоб збудили, як буде летить булава. На тринадцяту добу так гуде тая булава! Збудили його, він наставив мизинного пальця — тая булава тільки загнудася трошки. Взяв він її да й пішов шукати братів. Йде да й їде, аж пастух пасе коні і каже:

— Куди ти йдеш?

— Йду шукать братів.

— Братів чорт забрав і тебе візьме. Ну, як зловиш цього жеребця да сядеш на нього, то знайдеш змія і вб'єш його, а як не зловиш, то змії тебе вб'є.

Зловив він того жеребця да тільки заклав ногу, щоб сісти, а спина у того жеребця і зломилась. Пішов він собі у той ліс, де змії, аж виходить його сестра і питається:

— Хто ти такий?

— Я твій брат, — каже Покотигорошок, — прийшов, щоб убить Іва да тебе взять додому.

— Не вб'єш ти його, коли в дванадцятьох не вбили, а то щоб ти сам убив? Утікай лучче, покіль його нема.

— Не бійсь, — каже, — я йому голову розвалю.

Коли аж тут і Іва гуде, прилетів да зараз:

— Здрастуй, руський козак, чи ти битися приїхав чи миритися?

— Я приїхав битися!

— Ну, ходім же поїмо трохи.

Уніс із комори змії мідного горіху да сам і бере по дві горошини, а Покотигорошко по чотири. Змії як ударив Покотигорошка по голові! А той і не похитнувся да як угріс змія, то той по шию і ввійшов у мідний тік. Тоді Покотигорошок одрізав йому голову, а сам із сестрою пішов додому, залишив її там та й пішов по світу.

Йде да їде, зустрічає Вернидуба. От він побратався да й їдуть уже вдвох. Зустрічають Вернигору, і той до них пристав. Коли доганяють на дорозі Прудимуса. Далі знов їде Вернивода. От і пішли вони всі разом. Приходять вони у якийсь ліс, аж там хатка і у тій хатці усе є, тільки ніхто там не живе. Вони зараз сказали, щоб Вернивода наварив обідать, а самі пішли гулять у ліс.

Наварив Вернивода обідать да тільки що хотів їх кликати, аж з-під пічки вилазить маленький

дідок, а борода на цілий добрий сажень. Вирвав з бороди одну волосинку да зв'язав Верниводу і прив'язав до каменя; сам сів, повиїдав усе й поліз під піч. А жаринка з печі упала і перепалила тую волосинку, що був зв'язаний Вернивода.

Коли приходять ті всі, Вернивода й розказав їм усе. Зараз Покотигорошок поліз під піч, витяг того діда за бороду, взяли його да й повели у ліс; розкололи там пенька да й забили туди бороду, а той дід як крутнувся, так того пенька і вирвав з коренем, а сам і потяг його. Вони як побачили, зараз Вернигора і навернув його горою, так дід той там і залишився під горою.

Пішли вони всі разом і найшли багато грошей, взяли да й поділились і стали собі разом жити.

Йонисин

Був, знаєте, один господар, і він мав сина. А він писався Йонисин. Той син підріс і каже:

— Слухайте, тату, дайте мені мій маєток у грошах, і я собі йду у світ.

Отець дав йому стільки, скільки міркував, і він пішов. Довго він батярував* і той маєток прогайнував. Як він прогайнував, а мусить десь шукати якогось виходу. Іде він, іде і найнявся в одного пана служити. Служив він, може, рік, може, два, і здобув великі гроші та й думає собі: "Що так буду ходити?.."

Убрався в лахміття, гроші зашив і вертається до свого віття.

Приходить додому увечері і йде спати до столу. Але десь мати виходить там до стодоли

* Батярував — жив батьковим коштом.

увиділа, що спить син. Дуже втішилася, аж плаче. Уходить до хати і каже до чоловіка:

— Йой, мені снівся наш хлопець, що прийшов...

Прийшов син до хати, повечеряли, і він лишився вже дома.

Придбав він магазин та шинок.

Одного разу каже йому вітець:

— Слухай, стільки я вже їжджу за продуктами, та най би ти вже раз поїхав. Я вже старий, не годен.

— То най буде, — каже син. — Поїду.

Узяв собі він грошей і їде. Прийшов він в місто, а там пан оре город двома дівчатами. Він як те увидів, а то був такий гніт, знаєте, бо то було за панщини, і каже:

— Слухай, пане, що то ти робиш?

А пан з-за високого плота відповідає:

— А що ж тобі треба?

— Та питаю, нащо-с запряг дві дівчини і ходиш за плугом і ореш?

— А що ж, може, тобі жаль за ними? Як тобі їх шкода, то можеш викупити.

— А що би за них дати?

— Стільки дасиш, скільки вони заважать.

Подумав він, подумав і говорить:

— То най стануть на вагу.

Стали вони обидві на вагу і заважили стільки, що він навіть не дав половини з того, що мав при собі.

Так він їх викупив. Зараз пішов у місто, купив на них убрання, дав їм якесь поживлення, вони попоїли, і одна пішла, а друга каже:

— Ви мене викупили з такої неволі, з такого тягару, як я вам маю віддячитися? Може, би я пішла до вас на службу і хоч якось віддячилася

вам. / А то колись були такі, що крали людей, гендлювали ними, продавали їх. То й ці дівчата були крадені/.

Лишилася вона в нього. Але не живе у нього, а на квартирі, яку він для неї найняв у сусідстві.

Йй наскучилося сидіти, він купив полотна, і вона вишиває.

А поліція уже придивляється, що всі магазини банкрутують, бо весь народ до цього хлопця повернув. Бо він мав таку прихильність, що всі люди до нього сходилися.

Зібралися якось старші люди та й кажуть старому:

— Слухай-но, ти жени вже свого сина.

Виходить той син і говорить, що йому не треба женитися, бо він уже давно жінку має.

От іде він до викупленої дівчини і каже:

— Ти знаєш, родичі хочуть, аби ти прийшла до нас.

Прийшла вона, принесла яськи*, вишивані в дарунок, поклала перед отця й перед матір.

Побралися вони і господарюють. Але несподіванно впала страшна біда: голод.

Тоді жінка каже:

— Знаєш ти що, десь треба діватися в інші держави.

Дала вона йому вишиту хоруговку**, і він поїхав аж за море. Їхав він пароплавом і попросив, аби капітан виставив ту хоруговку.

Ну, їдуть вони. А жінка не признавалася, що була царевою дочкою і що її вкрали і продали.

Виходить він у порт. А там багато різних людей дивляться, як, що, звідки хто приїхав. Та й вийшов і той цар дивиться. Коли дивиться — на

* Яськи — маленькі подушечки.

** Хоруговка — прапор.

пароплаві хоруговка. Прочитав він той напис і питає капітана:

— Слухай-но, хто цю хоруговку виставив?

А капітан сказав, що один чоловік приходив, заплатив йому і просив, аби він виставив її.

— Ну, а ти того чоловіка пізнаєш?

— Та пізнаю.

Знайшов капітан його і прикликає до того царя. А він питає:

— То ти цю хоруговку вивісив? І хто тобі її дав?

— А то є домашня робота.

— А хто ж то виробляв?

— Та, — каже, — жінка.

— Ну, а звідки ти її маєш?

— Та звідки, з села.

І чоловік царю зачинає все розказувати.

— Ти, — каже цар, — знаєш, що то моя донька? Її украли сім літ назад. Я шукав її, шукав і не міг відшукати.

Чоловік розповів, що у них тепер страшний голод і що жінка сказала сюди їхати, аби дістати яку підмогу.

Бере цар його, веде до себе і каже:

— Я тобі дам на пароплав усяких продуктів, а ти приїжджай сюди з жінкою і будеш тут жити.

А ту дочку царську, чоловікову жінку, любив капітан. Сідає той капітан з тим чоловіком і їде. І десь на серед моря каже той капітан:

— Слухай-но, десь тут я увидів золоту рибку. Ану подивися!

Чоловік нагнувся, а капітан штовхнув його у воду. Але там з боку є такі човники, і він не упав у воду, а в той човник.

Відчепив він той човник і пливе за вітром. Вийшов уже на берег і найнявся на службу.

А той капітан усе привіз і каже до його жінки:

— Був твій чоловік, набрали ми всього і їхали. А він дивився через поруччя і чи йому світ закрутився, чи що сталося, — упав...

Скидає капітан із судна ті продукти, а сам поговорює:

— Я їду, а ти як хочеш: чоловіка нема, то дивися, що тут сама будеш робити? Як хочеш, їдь зі мною.

Подумала вона і їде з ним. Але десь посеред моря каже капітан до неї:

— Заприсягнися, що за мене підеш, бо як ні, то...

Ну, та зрозуміла, що біда та й каже:

— Добре, піду.

Їдуть вони, їдуть. Прибули до батька, а капітан оповідає, що сталося з її чоловіком, що він нехотя утопився.

І капітан притискає її, аби вона виходила за нього заміж. А царівна все проситься, аби трохи почекав, поки жалобу відносить. Сама піде у садок і плаче-плаче. Він її трохи розраджує, але вона далі своє: сумує і плаче.

Вже минув рік. Тоді вона каже:

— Як ти збудуєш мені церкву і так вималюєш, аби мені вподобалася, то відразу їду за тебе.

Збудував він церкву, найняв малярів, вони файно вималювали, і він тоді кличе її:

— Іди, дивися, чи тобі вподобається.

Але їй не сподобалося.

Тоді він подає до всіх держав, аби знайшовся такий маляр, щоб таку церкву вималював, аби їй сподобалося.

Ну, довідався про це Йонисин і каже до свого газди:

— Господарю, я є такий маляр, що як намалюю, то мусить їй вподобатися.

— Раз ти такий маляр, — каже газда, — то йди та заробиш великі гроші.

Зібрався він і їде, а вже здогадався, що то його жінка. Приходить він туди, до того царя, і каже, що він маляр.

Погодилися вони, дали йому гроші на фарби. А він знайшов собі колег, та й живуть на ті гроші. А як розтратили, він тоді каже капітанові:

— Слухай, давай ще грошей, бо не стало на фарби.

Той знов дав грошей, а Йонисин пішов до столяра і заказав собі зробити дев'ять табличок і перевірити в них дірки.

Зібрав він ті таблички і приніс до церкви і прибиває усюди. Найперше на двері прибив ту, де написано, що він є Йонисин. А далі, все, як то було, про їхнє життя.

Виходить він і каже капітанові, що вже готова церква, аби його жінка йшла дивитися.

Зайшла вона до церкви, прочитала першу табличку і каже капітанові:

— Ти ще не заходь, затримайся там.

А сама замкнула зсередини двері, усі дев'ять табличок прочитала, виходить і каже:

— Дуже церква гарно вимальована, сподобалася мені і я вийду за тебе!

Ну, тут уже справляють гостину, а цареві вже стало відомо, що то за один чоловік той капітан. І він тоді встає із-за стола і каже: "Хто під ким яму копає, той сам у неї впаде".

І всі вирішили припнути того капітана до двох коней і пустити по полю.

Йонисин лишився в царя і царює з дочкою і понині.

Син-полин

Я вам оповім отаку історію, як то було ще за давних-давен, як батько мав три дівчини і три сини. Як він умирав, та й сказав до тих трьох синів:

— Абисте дівок повіддавали за того, хто лише прийде.

Лише батька поховали, якась біда приходить під вікно і каже:

— Швагре, швагре, дай за мене найстаршу сестру.

А найстарший і середущий кажуть:

— А то за кого ми будемо віддавати, та нікого ми не знаємо?

А молодший найстаршу подав через вікно і каже:

— Коли тя хоче, йди.

Другої ночі щось приходить та й просить:

— Швагре, швагре, дай за мене середущу сестру.

А той наймолодший нічого не питає, вхопив тота — та й через вікно. А чорт вхопив та й пішов.

Третьої ночі той вхопив наймолодшу. Вже лишилися одні брати. А цей наймолодший нагадав собі, що тато казав йому, аби ніколи не дивився у шафу.

Пішов він, дібрав ключ, дивиться, а в тій шафі нічого нема, лише книжка. Бере він ту книжку, читає і дочитався, що десь є красуня Син-Полин. На цілий світ найкраща.

Зібрався він та й іде, іде. Приходить під ліс, заходить до хатини, а відти виходить його найстарша сестра і питає:

— Ну, а ти як тут узявся, що тебе привело: гаразд чи біда?

— Та, — каже, — я прийшов тебе відвідати.

— Та в мене такий чоловік, то як тебе уздрить, то тя відразу знищить.

— Знищить, то знищить. А що я тепер маю вже робити?

Вона бере залізне корито, накриває його і каже:

— Як він щось буде зле казати, то ти сиди. А як щось добре, то покажешся.

Уже увечір той диявол прилітає, а вона до нього:

— Ти, чоловіче, десь літаєш по світах, чи де не видів моїх братів, бо мені снилися?

— Я нині скрізь був. Видів найстаршого і середущого. А наймолодшого не було.

— А що би-с робив, якби був тут найстарший?

— Я би його задув, лиш би порох був.

— А середущого?

— Так само.

— А наймолодшого?

— А цьому дав би що лиш би хотів, бо то є мій швагер.

— А він с тут.

— Де?

Вона показує, а він до неї:

— Видиш, була би-с собі замордувала брата, а мені швагра.

Зараз вони поцілувалися, говорять.

— Слухай, — каже, — я дочитався про красавицю Син-Полин, ти не знаєш, де вона є?

— Не знаю. Я вже живу триста літ, але не чув про таку.

Другого дня диявол дав братові свисток і сказав:

— Даю тобі той свисток. Якби тобі зле було, ти лише свиснеш, і відразу прийде до тебе допомога.

Іде він далі. Приходить під гору, ходить там, ходить, постукав, а відти виходить середуща сестра.

— Здоров, брате, а тебе що сюди принесло: гаразд чи біда?

— Прийшов, — каже, — тебе відвідати.

— То добре, але в мене такий чоловік, що як тебе увидить, то відразу знищить.

Побалакали вони, а вона заховала його під залізне корито. Нема, нема. приходить чоловік. Говорять обоє, а та питає:

— Ти по світах ганяєш, чи не чув що про моїх братів?

— Та я нині видів найстаршого і середущого. А молодшого не було.

— Що би ти робив, якби він тут з'явився?

— Я би йому все своє багатство віддав, бо то мій швагер.

Ну, вже вийшов він, говорять, а брат питається, чи він не знає про таку красуню.

— Я вже живу п'ятсот літ, але про таку не чув. Може, брат де чув, бо він уже має тисячу літ.

Так вони погостилися, і той другий диявол дав йому такий свисток, що як засвище, то чорт коло нього за п'ять хвилин буде.

Іде він, іде і приходить увечір під гору. Відкриваються двері, виходить наймолодша сестра і питає:

— Що тебе, брате, привело сюди: гаразд чи біда?

— Та ні гаразд, ні біда. Та ж я прийшов тебе відвідати, де ти обертаєшся?

— Але в мене такий чоловік поганий, що як тебе увидить, то не знаю, що з тебе зробить.

Сховала вона його, а сама випитує чоловіка, чи не бував у братів.

Ну, вже наймолодший показався, поцілувалися, а чорт мав дванадцять голів, і каже:

— Ну, а що ж тебе привело сюди?

— Та як що? Сестру прийшов відвідати та й тебе.

— Добре, — каже.

Тоді наймолодший брат почав чорта випитувати про ту красуню. А той і каже:

— Я вже живу тисячу літ. То я за таку навіть не чув, не то, щоби видів.

Але він був царем від усіх птиць.

— Я, — каже, — звідуюся у птиць, може, вони знають.

Вийшов чорт на двір, як свиснув, аж темно стало: птиць, птиць, аж небо почорніло. А відтак каже той цар:

— Ви всі тут?

— Всі, — відповідають.

— А чи знаєте за таку красуню, Син-Полин називається?

А вони не знають. Коли дивляться — лстить орлиця з надломленим крилом.

Чорт побачив її та й питає:

— А де ж ти так забарилася?

— Та, — каже, — надійшла така туча градова, як огненний дощ, а я охороняла дітей.

— Ай, що ти мені про дітей говориш, ти знаєш, що мене швагер чекає, а ти мені про дітей мелеш.

А далі питає, чи вона не знає, чи де не чула про ту красуню.

— Чула, знаю, — каже та. — Я в її столиці звила гніздо на дереві.

— То ти маєш туди завести мого швагера.

Присилили вони тій орлиці нитку до ноги, і вона поволі летить, а він іде. Як зайшли, а орлиця каже йому:

— Там лежить у труні цар заклятий. Іди і молися добу, і він тобі щось скаже. Масш три доби перемолитися.

Приходить він до каплички, а там у скляній труні лежить цар. Він нічого не робить, лише вкляк і молиться. Так молився цілу добу. Той цар, батько Син-Полин, піднімається і каже:

— Чоловіче, ти прийшов мене відкупити?

Подав цар йому фляшчину* і сказав іти до його доньки, аби вона налила туди води. Іде він, а йому що все ближче до тієї хати, то причуваються отець, мати, брати, сестри, сусіди; а він ні до кого не відзивається.

Приходить він під двері, подає фляшчину і каже:

— Води мені.

Налила йому Син-Полин води.

Приніс він воду, дав цареві, а той як напився, то відразу спорохнявів по коліна. Він молиться цілу добу. Устає цар, дає йому фляшку і посилає за водою. Пішов він, взяв і оддає. Той як напився, те спорохнявів по пояс. Ночує він третю ніч. Встає, тулуб і подає фляшку. Іде хлопець знов по воду. Коли приніс воду, а той тулубець з царя каже:

— Я зажую цю воду і стану з мене порох. А ти як оженишся з моєю дочкою, то щоби-с не заглядав до однієї кімнати. І аби-с не йшов у ліс.

Він те вислухав. А цар випив воду і став з нього порох.

Іде той хлопець до його дочки Син-Полин, іде, приходить до неї, вона виходить і заводить кімнату. Любуються вони, живуть. А він ходив по кімнатах і бачить, як там багато різного народу,

* Фляшчина — пляшечка.

є, голого, оброслого. Він подивився і питає, що то за народ.

— Ну, — каже Син-Полин, — вони собі такої кари заслужили.

Він закликав фризирів*, побритвав** усіх, помундурував*** і ще як свиснув, то з'явилися двадцять чотири музиканти. І почали грати. А він сказав, щоб всі йшли собі світ за очі, хто куди.

Господарює він з царівною Син-Полин, господарює, але одного разу вона захотіла поїхати на прогулянку. А він згадав собі, цар нагадував, аби не дивився в одну кімнату. Допасував він ключі, дивиться, а там чорт прип'ятий дев'ятьма ланцями і каже:

— Царю красний і твоя красна пані! Якби ти вилив на мене коновку води, то би-с жив більше сто літ, як тобі бог призначив!

А він подумав собі, що було би не зле сто літ довше прожити. Пішов та на нього як жбурнув коновку води, а той як поворушився, та й урвав три ланці.

— Ой царю красний і твоя красна пані! Якби ти вилив на мене коновку води, то би-с жив двісті літ більше, ніж тобі бог призначив!

Вилив він ту воду, а чортяга як натужився, як зашкірився і урвав ще три ланці. А тоді украв Син-Полин, бо він на неї ласив очима давно, тому і цар закляв його і закував у ланці. Ну, вхопив він її і поніс за синє море, за червоне, біда не знає, за яке!

Зажурився чоловік і гадає, що тепер піде у той ліс, в який цар казав не йти, і умре. Ну, іде він. А з ним кіт і пес. Зробилася ніч. Щось на смерці йойкає. Він дивиться, а то баба. І проситься, аби її здоймити. Дала вона йому прутик і каже, аби

* Фризієри — перукарі.

** Побритвав — побрив.

*** Помундурував — одягнув у мундири.

відігнав пса і kota, а тоді вона злізе. Він лише торкнув пса і kota, а вони раз-два і закам'яніли. Дивиться, а баба злазить. Він тоді як вийме три свитки. Як подув — летять три чорти.

— Що є?

— Та ось баба закам'янила мені пса і kota.

А то була тих чортів тітка. Як узялися вони бити, вгамували і кажуть:

— То ти хотіла нам швагра згубити!..

І дивиться він, то тут всі дерева, всі смереки — то закліті люди. Дають йому чорти живущої води, він те все кропить і з того стають люди.

І стало місто. Ходить він по тому місті, зайшов до корчми. Підходить до нього один чоловік каже:

— Я знаю, чого ви так сумуєте. Ви шукаєте свою паню.

А то мав бути великий знахар, раз так казав, що він йому порадив?

— Знаєш, — каже, — тут виходить морська кобила і жеребиться, а прилітає кінь і пожирає її лоша. От якби ти того лоша забрав, а підклав інше, то би з того виріс кінь і ним ти би дістав красуню.

Так він і зробив. Забрав у кобили лоша-коника. Той коник за три дні виріс і каже:

— Ти хочеш свою панну дістати?

— Та ж хочу.

— То сідай на мене і поїдемо.

Сів він на того коня і їде аж за червоне море. Приїхав він, сів на землю, забрав свою красуню, кінь знову знісся над полем, над лісом і полетів. Приніс їх у царство Син-Полин та й стали собі жити.

КАЗКА ПРО СОЛОВ'Я-РОЗБІЙНИКА І ПРО СЛІПОГО ЦАРЕВИЧА

Десь-не десь, у якійсь-то землі, був собі цар, і мав він собі жінку царицю, і прижили вони собі сина, як сокола.

І не так то хутко діється, як швидко в казці кажеться — дійшов він собі розуму совершенного. І був у царя перший совітник, і він із царем покумався. І в першого совітника теж син совершенного ума. І поїхали вони в чисте поле вдвох на погуляння, і в їх увесь припас — шабля при них і рушниця при них. Почали вони собі пустувати, і треба їм посердитися між собою, і той царенко тому першого совітника синові із пустошів одтяв руку по плече.

І приходить перший совітник до царя:

— Ваша царська величність, мені шкода зроблена.

— Яка тобі шкода?

— Так і так, — каже, — ваш син моему синові руку одрубав.

Цар же бо на свого сина дуже сердився і велів його в темну темницю засадити і не велів йому їсти й пити дати. І сидить він, може, яких днів п'ять, шість, не пивши, не ївши. І мати його почула сее, да щоб ніхто не знав, послала йому їсти із служебкою.

І сама із своєї туги пішла по саду проходжуватись. Ну, ідуть вони повз темницю і гомонять із служебкою. Почув він її голос да й каже:

— Ой, моя матінко! Будьте милосердна, укрядьте в батька ключі да й випустіть мене з темної темниці.

От мати вкрала вночі ключі да й пішла випустити.

— Ну, що ж ти, мій сину любий, що я тебе випустила? І мені на світі не бути.

— Не бійся, моя мати рідна, сідай на коня зі мною; де я буду, там і ти.

Він такий лицар вчинився, що наслав на конюхів сон, і вони поснули смертельно.

Як поїхали вони на іншу землю, на тридцять царство, в інше государство. Доїжджають вони до зеленого здоровенного гаю верстов за п'ять. І в тому гаю жив Соловей — великий розбійник, сильний, могучий багатир. І убивас він своїм свистом за п'ять верст. Як свиснув, то кінь і впав на передні ноги. От цей царевич схопився:

— Що ти, — каже, — коню мій, спотикаєшся?

— Пане мій милий, пане мій любий! Як мені не спотикатися, я несу двох вас сильних, могучих багатирів, ще й третій свиснув?

В'їжджає він у ту дуброву да й шукає собі міста такого, щоб спочити. От і бачить, що три дуби укупі стоять. Мати каже:

— Одпочиньмо біля тих дубів.

І приїжджають вони до тих трьох дубів, аж посередині колодязь, а там вода аж ворона. Срібне да золоте цямриння. На верху дубів Солов'їне гніздо.

Царевич і каже:

— Так се ти, Соловей — великий розбійник, почав зі мною гратися?

Да як ударить його з оружини, так він так і впав на цямрину. Тоді за лучок.

— Чи не вб'ю я, — каже, — птиці якої?

І пішов по пуші.

Лежить на цямрині той Соловей-розбійник, а мати пожалкувала його да й почала воду брати, почала поливать його, поки він і ожив.

І рече їй Соловей:

— Ой, душа ти моя любая! Як ти мене пожалкувала да й од смерті оборонила! Я тебе не забуду, а ти мене не забудь. Дасть бог, ми зійдемося до купи.

Вернувся царевич, дивиться.

— Де ж, — каже, — мати моя, Соловей-розбійник?

— Що ж, — каже, — сину любий? Поливала я його водою, а він знявся да й полетів.

Спочили вони з матір'ю, осіддали коня-винохода і поїхали собі. І знов поїхали на іншу землю, на тридцять царство, в інше государство. І там у тому царстві цар помер. В'їздять вони в город, в'їздять в суд, аж у суді сумують, що в нас царя нема, нікому охороняти нашого царства.

Він і підлицяється:

— Я, — каже, — буду у вас царем і охоронником вашого царства.

От вони дали йому будинок, — він собі й живе — не так то хутко діється, як у казці кажеться, — рік або два. І сідлає він собі коня-винохода да й їде по всьому царстві... Може, він там який день або другий їздить да вже з такими кралами да царями зазнається!

От Соловей — великий розбійник навідався до його матері і радяться вдвох, що як би його зі світу згубить. І мати рече:

— Солов'ю! Він такий в мене сильний і могучий багатир, що нам його ніяк не можна зі світу згубить.

А Соловей — великий розбійник каже:

— Можна! Як приїде додому, так ти занедужай. Стане він тебе питать: "Чого ви, мамо, занедужали?" — "Що ж, синку? Десь-не-десь, в іншому царстві є Баба Яга, що держить вишні-черешні, і коли б ти мені тих вишень дістав, так я б попоїла да й здорова була".

От приїздить її син додому, і вона недужою зробилась.

— Що ви, мамо? Чим занесли?

— Отим і тим, сину. Десь-не десь в іншому царстві є Баба Яга, що держить вишні-черешні, і коли б ти мені тих вишень дістав, так я б попоїла да й одужала.

А то, бачте, така Баба Яга — костяная нога, що на мідному току молотить, москалів робить.

Він сів на коня-винохода і поїхав. Як поїхав він на іншу землю, на тридцять царство, в інше государство, аж стоїть город, так обнесений, як жаром. В'їжджає він у той город, а там будинки стоять такі, що й сказати не можна. І в'їжджає він до тієї баби у двір, коли стоїть стовп, а до стовпа кінь прив'язаний і жар їсть. Він устав зі свого коня, дивиться — аж три кільця: одне мідне, друге срібне, третє золоте. Він стоїть да й думає: "Прив'яжу я до мідного — скажуть, що який-небудь пустяк; прив'яжу до срібного — скажуть: да се що-небудь тутешнє. Ні, лучче я прив'яжу до золотого: нехай знають, що приїхав не свій брат. Руський царевич!"

Приходить він до будинку, аж виходять три дочки тієї баби на рундук:

— А, здоров, здоров, руський царевичу, сильний, могучий богатир! Що тебе сюди занесло? Чи човник, чи весло?

— Ні, — каже, — мене ніщо не занесло; я сам, добрий молодець, заїхав.

— Який ти, — кажуть, — дружбо, хороший, да уб'є тебе наша мати!

Він і питає їх:

— Де ж ваша мати?

— У саду, на мідному току москалів робить.

І беруть його за білі руки, ведуть його у будинок й цілують в уста. Зараз посадили його за стіл.

дали йому попоїсти, добре нагодували його й напоїли да й кажуть:

— Ну, іди ж тепер, наш любий гостю, у сад до матері.

Провели його до матері, а самі повертались, не далися у вічі матері. От він і приходить:

— Здорова, Бабо Яга — костяная нога! Що ти робиш?

— Здоров, — каже, — руський царевичу, сильний, могучий богатирю! Що тебе сюди занесло: чи човен, чи весло?

— Ні, — каже, — мене ніщо не занесло; я сам, добрий молодець, заїхав.

— Що ж, — каже, — чи будем битися, чи будем мириться?

— Ні, — каже, — бабусю, не того я заїхав, щоб мириться!

Вона зараз крикнула до своїх служебок:

— Піднесіть залізного бобу решето!

Піднесли їй, вона й виїла тєє решето.

— Тепер же, руський царевичу, сильний, могучий богатирю, коли так, то давай битися!

От як ухопить Баба Яга руського царевича — да в мідний тік так по коліна і втисла. Він бабу як згріб, як ударить, так вона під руки і вбігла в тік. Ну, вона тоді давай просить руського царевича:

— Сину мій милий, руський царевичу, змилуйся, не дай мені пропасти!

От він узяв її, витяг.

— Ну, — каже, — вража бабо, я думав тебе тут і вбити, да живи ще на світі.

От баба бере його за білі руки, цілує його у вуста й приводить до дочок.

— Дочки мої любі! Якийсь-то приятель до нас наїхав.

І гуляли вони собі день — як злото, другий — як срібло, третій — як мідь, хоч і додому їдь. Й

нарвала йому вишень-черешень ягід хустку цілу — ото матері на гостинець. Він подякував бабі і дочкам да й їде собі з богом.

А Соловей — великий розбійник живе в матері. І думав він, його там баба вб'є, аж він їде відтіля.

— Ой, душе моя люба! — каже, — І ягід везе! Тепер мені не жити в тебе!

І не так-то хутко діється, як швидко в казці кажеться. Приїжджає він до матері да й кланяється матері гостинцем. От вона як наїлась тих ягід, так то була хороша, а то ще кращою стала.

Одпочив він там день або другий, велів сідлати коня і поїхав знов по границі. Прилітає Соловей — великий розбійник до його матері знову да й радяться, як би то його зі світу згубити, щоб на його місці здіється царем? От і каже Соловей — великий робійник:

— Десь-не-десь є на чистому полі, на роздоллі криниця води; а коло тієї криниці лежать дванадцять зміїв, і тільки один одним колодязь в усьому царстві. Так забажай тієї води, щоб дістав. Як не вб'ють його тії дванадцять, так ніде у світі вже не вб'ють.

От він вернувся додому, а вона й кволиться вже, — нездужає, знаєш.

— Що ви, мамо? Чим занедужали?

— Отим і тим, сину. Десь-не-десь є у чистому полі, на роздоллі колодязь води, і тільки один колодязь у всім царстві. Коли б ти мені привіз тієї води, то я напилась би да й здорова була.

— Добре, — каже, — мамо.

Осідлав коня він і поїхав. І як поїхав він на іншу землю, на тридесяте царство, в інше гостинство; коли ж їде навпроти його громада така велика людей до тієї криниці. Ото зі всієї громади збирають людей да й везуть тим зміям дванадцять чоловік з'їсти. І попереду їде карета: цар свою дочку везе. Одинадцять душ таких, мужицького полу, а дванадцять царівну везуть. От він

порівнявся з ними. Грають музики; деяке плаче, деяке скаче. Тії, знаєш, плачуть, котрих везуть їсти — як у нас у некрути, — а другі скачуть. От той цар да цариця його побачили; зараз оболону одчинили і почали здрастуватися:

— Здрастуй, здрастуй, руський царевичу! Куди бог несе? Куди путь-доріженьку держиш?

— А, любезнії! А вас куди бог несе?

— А ми веземо дванадцять душ на поїдання, щоб води набрать.

От царевич:

— Постійте, — каже, — я поїду до зміїв, а ви підождіть. Цар і велів зупинитися всій громаді-обществу серед шляху.

Приїздить той царевич, аж такий дикий степ, роздолля! І стоїть там криниця, і їх дванадцять лежить. Він як узявся з ними битися, як узявся битися, — побив усіх. От оддыхав там трохи, набрав води да й поїхав собі.

Приїжджає до тієї громади:

— Ідіть, — каже, — до води, набирайте. Тепер нема нічого — побив усіх.

Громада подякувала йому; а царівна бере його за білії руки, цілує його в уста, саджає в карету. От приїжджають вони додому і гуляють неділю чи другу. І вони його совіщають.

— Не їдь вже ти, руський царевичу, до матері.

А царівна каже:

— Не їдь, буду тобі жінкою, а ти мені чоловіком. А як батько помре, так будемо ми усім царством голдувать. А він таки не погоджується, і хоче таки до своєї матері доїхати і води повезти. І попрощались вони, і на прощання дала йому царівна срібний перстень.

От Соловей — великий розбійник дивиться в прозору трубу да й говорить:

— Їде!.. Ну, тепер ти не моя, а я не твій!

І не так то хутко діло робиться, як швидко в казці кажеться. Приїздить він, води привозить:

— Нате, матінко!

Так вона то хороша була, а то ще краща стала.

От він знову пожив неділь зо дві чи зо три да знову поїхав по границі. А Соловей — великий розбійник прилітає:

— Тепер не будемо вже вкупі, бо його ніхто не подуває. Коли хочеш, — каже, — так от ще спробуємо його канатами вмотать.

От вертається царевич додому, а вона знову занедужала.

— Що оце ви, матінко, так часто болієте?

— Я ще, сину мій любий, так часто болюю од того, що боюсь, як ти поїдеш по чужих землях. Коли б мені узнать, що ти за сильний, могутий богатир.

— Як же ти мене, матінко, визнаєш?

— Дай, мій сину любий, я тебе обмотаю тими канатами.

І він їй задоволення дає. Звеліла вона слугам принести канати да й обмотати його. І вмотала його од шиї до самих ніг канатом. А він здвигнувся, так на малесенькі шматочки канат й розпався.

— Ну, добре, сину мій любий! Дай же ще дротом умотаю.

І він піддався.

— Що хочеш, матінко, те й роби.

От вона зараз обмотала. Здвигнувся, да й шкуру опустив коло себе до самих ніг.

— Отепер, — каже, — мамо, я знаю ваше вбрання!

Виходить Соловей — великий розбійник до його з мечем, й він рече:

— Солов'ю — великий розбійнику! Січи мене, да рубай на дрібні шматки, да вложи мене в торбину, да нав'яжи її коневі, да й вижени в гай.

Він його зсік, ізрубав на шматки, поскладав у тороки да й вигнав. Той кінь пішов собі в гай да й ходить по волі. Коли де не взялася Баба Яга — костяная нога; зараз пригнала коня до криниць (у гаю дві криниці в неї на прикметі було: в одній сцілюща, а в другій живуша вода); узяла торбинску, висипала кость тую, набрала води сцілющої, попйрסקала, — так лежить зовсім так, як чоловік, тільки неживий. Набрала вона живущої води, дала йому в рот — він і ожив. І каже:

— Оце, бабусю, як-то я довго спав!

Так от же превражий син Соловей! Усе кидав, усе кидав у тороки, да тільки очей не вкинув, очей нема, сліпий.

От і привезла його Баба Яга до великої річки, як от у Кременчуці або там де, де суди проходять, да й посадила його на березі. А тут очерет стоїть. От він зломив собі очеретинку да й зробив дудочку, і як заграс у ту дудочку, так луна і йде по всій річці.

Коли ж іде купець із дорогим товаром судном і почув, що він так гарно вигравас, і велів роботнику сісти на дуба та подивиться, що воно є. Приїздить роботник до його:

— Здрастуй!

— Здрастуй!

— Хто ти такий є?

— Я, — каже, — такий і такий каліка.

— Просить, — говорить, — наш хазяїн-купец, щоб ти до нас на судину йшов.

— Добре, візьміть.

От вони його взяли, а він — сказано, сильний, могутий богатир — як устає, так така хвиля і встає. От вони й раді йому. А він і пита:

— А куди ви, господа купець, доставлятимете товар?

— До царя Дзензея доставлятимем товар.

І того самого царя Дзензея дочка з ним заручена, як по воду їздив. Тепер, може, год уже чи й більш, як він блукає, так вона на нього надію не кладе: дума, що його на світі немає. І зробила обід хороший — панахиду звести по йому. От і приїжджає купець до города. Пристань собі взяли. А він і сидить на вулиці. Ідуть християни на обід до царівни да й гомонять між собою. От вони собі й байдуже, бо він у поганенькій одежі; вони й не знають, що він такий сильний, могучий богатир. От він і просить тих людей:

— Візьміть і мене з собою; я хоч ложку страви візьму на обіді.

Так вони його взяли, привели й посадили поміж людьми. Хліба доволі, страви доволі... От після того посилає, знаєш, царівна одну служебку з горілкою, а друга по гривні грошей дає. От дійшли до його, дають йому чарку. Він узяв перстеня заручений да в чарку, да й питає:

— Чи ти служебка?

— Служебка.

— На ж оцю чарку да неси до царівни, да не дивися. Бач, як у мене очі повилазили, так і в тебе повилазять, тільки подивишся.

От принесла вона царівні чарку; та зирнула да так об поли і вдарилася. Зараз веліла його служебкам узяти і вести у будинок. Увели його в будинок, а царівна Дружнівна брала його за білі руки, саджала і цілувала в уста. Батько й мати возрадувались, що він прийшов, хоч каліка; бо він сильний, могучий богатир, охоронник. Ну, тепер уже зробили собі заручини і весілля одгуляли, дарма що він каліка. Живуть й хліб жують, постолом добро возять, і діти мішком носять. Поїхали в ліс, вирубали на ківш і одтягли на корець, от і казці кінець.

А якби вони зробили ківш, то ще б казки було більш.

Про ОХА-ЧУДОТВОРЦЯ

Був собі дід да баба і був у них один син. От баба діду й каже:

— Діду, одведи його у школу!

От дід узяв сина й повів його у школу. Веде та й веде, коли бачить — стоїть гора така висока, що страх. От він зайшов на гору і каже:

— Ох!

Коли виходить пан і каже:

— Нащо ти мене звеш?

— Я вас не зову. Я зійшов на гору і кажу: "Ох!"

— Я саме той Ох. Куди ти ведеш свого сина?

— Да поведу у школу куди-небудь.

— Оддай мені, я його вивчу.

— Що ж вам за год?

— Зроби мені копу ложечок.

— Ну добре.

От дід приходить додому й каже бабі:

— Оддав сина у школу.

— Кому ж ти оддав?

— Оху.

— Що ж йому за те?

— Копу ложечок.

От дід зробив копу ложечок, приносить до Оха, а Ох йому і каже:

— Постій, я внесу твого сина.

Пішов Ох і приносить три яструбці і дав їм їсти, а після й каже:

— Пізнавай свого сина!

От дід і каже:

— Не пізнаю.

— Ну йди додому, да зроби ще мені копу тарілочок.

Прийшов дід додому і почав робить. Зробив він копу тарілочок і приносить до Оха; а той і каже:

— Посидь у мене в хаті, я ось зараз унесу... — Пішов і вносить три півники, посипав їм їсти і каже:

— Пізнавай свого сина!

— Не пізнаю! — каже дід.

— Ну, — каже Ох, — коли ти не пізнаєш свого сина, то йди додому та зроби мені знов копу ложечок.

От дід наробив ложечок і приносить; а Ох йому й каже:

— Посидь у хаті, діду!

Дід остався в хаті, а він пішов у конюшню, забрав своїх два сини і його третього. Приводить у конюшню того чоловіка — стоїть таких три жеребці, що страх. От Ох і каже:

— Пізнавай свого сина!

— Не пізнаю, — каже дід.

— Ну, іди да принеси мені копу ложечок.

От дід приходить додому, як почав старатися, як почав старатися — вистарався. А дідів син у Оха дрова рубає і каже наймичці:

— Як приїде мій батько, то я буду з правого боку стояти і буду ногою тупати.

От приходить батько до Оха, а наймичка й каже йому:

— Ваш син буде з правого боку стояти і ногою тупати.

Приходить Ох і каже:

— Іди, діду, у конюшню!

Приходить дід у конюшню — коли стоїть таких три жеребці, що страх. От дід і каже:

— Оце мій син!

— Ну, бери, — каже Ох.

Узяв дід свого сина й пішли додому; а син і каже дорогою:

— Як же нам грошей заробить?

— Як же ми заробимо? — каже батько.

От син зразу перекинувся яструбом да й каже:

— Мене ні за що не продавайте, як за сто карбованців.

От той яструб усе сидить на плечі, як де перепілка заспіває, так він полетить і принесе.

Іде пан, побачив того яструба і каже:

— Що тобі за яструбця?

— Сто карбованців.

Вийняв пан і дав за того яструба сто карбованців, а яструба взяв, посадив на плече і поїхав собі. Той яструб носить да й носить перепілки, а за однією як погнався, та в яр, а в яру перекинувся зайцем, потім прибіг до батька, перекинувся хлопцем, і пішли вдвох додому й живуть собі.

Прочули вони, що в такому-то містечку ярмарок, і син каже батьку:

— Я стану таким конем, що одна шерсть на срібна, а друга золота, і поведить мене на ярмарок. Вам будуть давати багато грошей, дак ви не продавайте, аж поки не наб'ють п'ять мішків золота, і щоб ви зняли уздечку, хоч як будуть дорого платити за уздечку, то не продавайте.

Повів він його у ярмарок і продає. Скільки панів не приходило купувати його, то він як скаже таку ціну, то пани і не хотять купувати його. От прийшов той самий учитель його, Ох (а він дідом перекинувся), і каже:

— Що тобі, старий, за того коня?

— П'ять мішків набийте золотом, та ще щоб моя й уздечка була.

От Ох оддав йому золото, вихватив коня з уздечкою, а кінь і плаче. Привів його додому і прив'язав у конюшні так круто, що страх, і його товариші тут у конюшні.

От той кінь і каже:

— Одпустіть хоч трошки, хоч дайте дихнути.

Вони взяли і одпустили трошки, він зразу одірвався та й побіг. Дивиться кінь, що за ним женеться вовк, кінь зразу перекинувся хортом, біжить та й біжить, коли море — кінь перекинувся окунем, а вовк щукою, та й плывуть. От шука й каже:

— Окуне, повернись до мене боком.

— Коли ти шука бистра, — каже окунь, — то лови мене з хвоста.

Пливуть вони, коли дивляться, аж перуть прачки плаття — царська дочка і служниця царя. От він зразу перекинувся перстником перед царською дочкою, вона узяла той перстник. Ох перекинувся таким старим дідом, що страх, прийшов до них да й каже:

— Чи не бачили тут перстника, я тут учора загубив?

— Ні, — каже, — найшли.

— Да оддайте ж мені.

— Ні, не оддам, — каже царська дочка.

— Ну, що ж, як вам услужить за те, щоб ви оддали?

— Сім год служи.

От Ох служить, а той, що перекинувся перстником, вночі парубком, а вдень перстником лежить.

— Як будете, — каже царівні, — оддавать мене, нехай лучче маком посіють. Та як буде одна мачина котиться під чобіт, то наступи її.

Приходить йому строк, дак Ох і каже:

— Оддайте ж мені перстник!

— Нехай, — каже царівна, — лучче маком посіється!

Взяла да й кинула його. Коли дивиться, аж одна мачинка котиться, вона взяла да й наступила ногою. Той дід перекинувся півником і збирає мак, а та мачинка перекинулася яструбом. Зараз яструб убив півника. А тоді він став парубком да й повинчався з царівною — живуть і хліб жують, а нам не дають.

КАЗКА ПРО ІВАНА-ДУРНИКА

Жив у селі дуже багатий чоловік, а в нього була некрасива примхлива дочка Одарка. І захотіла вона вийти заміж за найкращого й найбіднішого хлопця в селі, Івана. А Іван любив Устинку і женився на ній. Вони жили бідно, але щасливо. А багата не могла цього пережити. Знайшла вона циганку-ворожитку, щедро заплатила їй, і ворожка дала їй дурного зілля, дурман-трави, сказавши, що цей напій зробить Івана дурником, а розум його знаходитиметься на кінчику вусів. Розум може повернутися, коли вуса зроблять добре діло, допоможуть у біді.

На одному весіллі в селі багачка підкралася й налила в Іванову чарку варива циганки-ворожитки. Іван випив і став дурним. Стали вони з Устинкою жити ще бідніше. Дожилися до того, що нема в чому й їсти зварити. Каже Устина чоловікові:

— Піди, Іване, до моїх батьків та попроси якогось посуду!

Пішов Іван до тещі та тестя та й говорить:

— Здрастуйте були, казала Устинка, щоб чого дали.

— А чого тобі дати?

— Та якогось посуду.

Дала мати йому горщик, макітру, глечик.

— На, Іване, та не загуби.

Іде Іван додому. І його увагу привернула якась ліса, з якої стирчали кілки. Підійшов він до ліси, глянув на кілки і говорить:

— Що, голови померзли? Бідненькі, шапки погубили. Померзли. Я вас зігрію.

Весь посуд начепив на кілки. Прийшов додому, а Устина й питає, де ж посуд.

— Та, батьки нічого не дали.

Пройшов час. Знову посилає Устина Івана до батьків, бо вже нема чого ї їсти.

— Іване, сходи до батьків, може, щось з їжі дадуть.

Прийшов Іван до батьків.

— Здрастуйте були, казала Устинка, щоб чого дали.

— А що б тобі дати?

— Та якоїсь їжі.

— На хліба, сала, цибулі, картоплі.

Іде Іван додому. Гарно надворі, яскраво світить місяць. Оглянувся Іван — а за ним тінь. Каже їй Іван:

— Чого за мною женешся? Що, їсти хочеш? На їж хліба з салом! Що, з'їла? На ще цибулю й картоплю!

Прийшов Іван додому з порожньою торбиною. Розсердилась на нього Устинка й вигнала з хати. Іде він по діброві. Почалася злива. Бачить — гнізді пташенята солов'я. Батьки десь літають, пташенят поб'є град. Іван думає:

— Треба накрити чимось гніздо. Накрию вусами, щоб не пропали солов'ята.

Та й накрив їх вусами. І диво дивне. Пропали чари циганки-ворожбитки. Повернувся розум до Івана. Прийшов він додому, помирився з жінкою. І стали вони з Устинкою жити ще краще.

Казка-казка, думок в'язка. Перепеличка — думок копичка.

ШВЕЦЬ І 100 ДІТЕЙ

Був один швець, мав 100 дітей, треба було їх чимось годувати, але ж він був бідний, то не міг тих дітей виховати. Приносить одна баба до нього чоботи налагодити. Каже: прошу вас, поладуйте мені ці чоботи. А швець каже:

— Добре, я вам поладжув, а ви принесіть що межи діти.

Пішла баба додому і приносить йому один хліб і миску сиру. Почав той швець тим хлібом всіх дітей наділяти і кожному дав по крихті, а йому самому не залилось нічого. Зачав тим сиром наділяти кожного по жмені, і йому самому залилася жменя. Став він думати над тим сиром, що з ним робити, чи їсти, чи не їсти. Так він думав, а мухи той сир так обсіли, що з-під мух сиру того не було видно. Як він узяв подошву, як вдарив по тих мухах, і всі мухи забив. Почав рахувати, скільки він тих мух забив і нарахував 100. Бере собі листок паперу і пише: "Звати мене Ян Фабіян, бо я сто душ за раз забіян!" Іде він у світ і зустрічається з ведмедем, а ведмідь каже йому:

— А ти що за один?

Забіян — забиваю.

А він:

— Як умієш читати, то прочитай на плечах.

Ведмідь читає, каже:

— То ти Ян Фабіян, сто душ за раз забіян, певно, ти ще дужчий за мене. Ходи зі мною до моєї печери, будемо товаришувати, бо ми обидва дужі.

Пішли вони до печери. Каже ведмідь до шевця:

— Бери сокиру, йди до лісу, та врубай одного дуба, принеси його сюди і порубай, а я йду в поле ідесь ялівку заб'ю, аби ми мали щось на вечерю.

Взяв швець сокиру і ледве тягне до лісу по землі, бо не може нести. Притяг до лісу, дістав ніжик, понадирає ліка і почав обносити весь ліс навкруги. Ведмідь пішов на поле, забив ялівку і приніс додому, а шевця з дубом нема з лісу. Чекає він на нього, чекає, а шевця все нема. Прибігає ведмідь до лісу, а швець обносилася навкруги.

— А що ти робиш? — питає ведмідь шевця.

— Хочу зв'язати ліс до купи; ти гадасш, що я тобі буду щодня носити по дубові? Захочу, увесь ліс візьму на плечі, аби ми дрова мали завжди.

— Ні, — каже ведмідь, — не ми одні з цього ліса живемо, адже і другим його треба.

Каже швець ведмедеві:

— Як хоч, то бери дуба та неси собі додому, а як хоч, то я беру ліс на плечі та й несусь сам додому.

Дома каже ведмідь шевцеві:

— Бери та порубай того дуба на дрова.

А швець відповідає:

— Знаєш що? Шкода дуба цього, бо як я вдарю сокирою по ньому, то зайде він у землю і сліду не залишиться. Бери і сам порубай.

Знову посилає ведмідь шевця:

— На тобі ці два бордюги* та йди і принеси води.

Швець узяв і ледве порожні тягне до криниці. Дотягнув якось, дістав ніжик і почав криницю обкопувати навкруги. Ведмідь чекає на воду, а шевця нема. Прибігає до криниці і питає шевця:

— А ти що тут робиш?

— Ти гадасш, — каже швець, — що я тобі раз у раз цими бордюгами буду воду носити? Я хочу всю криницю разом узяти, щоб була нам назавжди вода.

Розсердився ведмідь:

— Стільки нам не треба.

Узяв ведмідь бордюги, зачерпнув води і заніс додому. Засмажили вони ялівку, ту, що ведмідь забив, розділили навпіл: половину ведмедеві, а половину шевцеві. Швець узяв невеликий шматочок у руки і їсть собі як звичайно, а ведмідь уже свою половину доїдає.

— Чому ти так потроху їси? — дивується ведмідь.

А швець:

— Ти гадасш, що я був би такий дужий, якби стільки їв, як ти? Я тому такий дужий, що я мало їм. Як ти мені не допоможеш це з'їсти, то я тебе вб'ю.

Злякався ведмідь і допоміг шевцеві доїсти його половину. Наїлися, швець наказує ведмедеві:

— Йди і постели мені в такому місці, де б мене мухи не кусали, бо як мене одна муха вкусить, то й смерть тобі відразу буде!

Ведмідь пішов і постелив йому в коморі, а сам собі думає:

— Якби він заснув, то я прийду і доб'ю дам раз по голові; не буде він волочитися за мною!

* Бордюга — шкіряна ноша для води.

Але швець мудрий, він там, де мала бути на постелі голова, поклав камінь, а сам сховався тут же за бочку. Ведмідь думав, що вже швець заснув, узяв довбню і пішов туди, де швець спав, та як гепнув зверху довбнею по тому каменю, аж іскри посипалися. Радіє:

— Уже не будеш волочитися більше за мною.

Пішов ведмідь до великої хати і виліз на піч, а швець за ним іде і каже да нього:

— А ти спиш?

— Ні, не сплю, — каже ведмідь.

— А ти так мені постелив, що мені миші по голові бігали.

Злякався ведмідь:

— От, біда! Я ж його там вдарив, що аж іскри посипалися, а він каже, що то миші по голові бігали.

Лягає тут швець на лаву. Запалив собі люльку, пахтить на цілу хату димом. Ведмідь дивиться з печі:

— Куриє би, да немає що. Дай-но мені, я раз пакну.

А швець каже:

— На, лиш дивися, аби не розбив мені люльку.

Швець подав люльку, а ведмідь взяв лапою, та якось та люлька впала і розбилася. Як закричить швець:

— А я ж казав, що так буде! Що ти собі думаєш тепер? Ану ходи, я тебе страчу!

— Ні, подаруй мені життя, — проситься ведмідь, — ти б мене за люльку стратив?! Почекай до завтра, я піду до міста і куплю тобі таку люльку, що ледве в зубах втримаєш!

— Ти мені таку не купиш, як була моя; я тебе мушу стратити!

Зажурився ведмідь:

— Я вже бачу, що має бути моя смерть. Ходи зі мною до мого саду, я перед смертю своєї садовини покуштую.

Прийшли в садок, ведмідь пригнув гілляку, їсть на весь рот, а швець лиш дивиться та слину ковтає, бо не може жодної гілки дістати.

Питає ведмідь шевця:

— А ти чому не їси?

— Я дома ще не такі маю, та не хочу їсти.

— Бери та хоч трохи покуштуй моєї садовини!

— Ану пригни гілляку, — каже швець ведмедеві, — то покуштую!

Ведмідь пригнув гілляку з самого верха, і поки тримав, то швець їв на весь рот, а як пустив гілку, то швець як злетить через грушу, то може аж на гони ним гілляка кинула. Там недалеко заєць лежав, швець так і впав на того зайця, та й убив. Полежав бідолаха трохи, бо побився, і тоді бере того зайця за лапи і несе до ведмеда.

А ведмідь питає: я в нього:

— А де ти ходив?

— Ти гадаєш, що я такий лінивий, — каже швець, — я тут груші їв, а там зайця побачив, то я його і на крок далі не пустив. Не маємо коли багато балакати, ходи, я тебе страчу.

— А може, ти мені подаруєш життя? Дам тобі ті бордюги, що ти з ними по воду ходив, повні грошей.

— Добре, — каже швець, — але маєш їх ще мені додому віднести.

Пішов ведмідь, набрав грошей повні бордюги, завдає на себе і несе шевцеві:

— Йди вперед і показуй дорогу, куди я маю нести ці гроші.

Йде швець попереду, а ведмідь за ним: що ведмідь дихне, а швець на гони летить, що

ведмідь дух до себе затыгає, а швець до нього летить.

Дивиться ведмідь на нього і питає в нього:

— Чого ти то сюди, то туди бігаєш?

— Як від тебе біжу, то дарую тобі життя, а як до тебе, — бреше швець, — то збираюсь тебе вбити.

Злякався ведмідь і думає собі: “Біда велика!” — та й питає шевця:

— Далеко ще до твоєї хати?

— Онде на краю села!

— А чим вона пошита?

— Ведмежими шкурами, — каже швець.

Думає ведмідь:

— Видно, що там однієї шкури бракує. Як тільки прийду до його хати, так він зараз мене вб'є, шкіру з мене здере і хату залатає.

Як тільки ведмедю таке прийшло в голову, зітхнув він з усієї сили, а швець аж за селом опинився.

Ведмідь кинув гроші в хаті, а сам тікати.

Прибігає швець додому, діти кричать:

— Тату, їсти!

— Маєте чим тепер, діти, жити, — каже швець, — я піду до міста щось вам купити, а як хто прийде, кричіть:

— Тату, ми хочемо ведмежого м'яса!

Подумав собі швець:

— Може, яка біда буде розумніша, ніж ведмідь, зустріне його по дорозі, та й прийде і гроші відбере.

І так воно й сталося.

Йде ведмідь від шевця; а назустріч лисиця:

— А ви куди, куме, ходили?

— Дайте мені, кумо, спокій, — каже їй ведмідь, — мене біда найшла з якимось шевцем:

не міг я відчепитися; та мусив я шкіряні бордюги грошей дати і ще й до його хати занести.

— Які ви дивні, куме! Нащо йому гроші подавали! Я б йому нічого не дала. Ходімо та відберем ті гроші!

Послухався ведмідь лисицю, і повернулися за грішми. Йде ведмідь попереду, а лисиця за ним; тільки до хати ведмідь вступив, а діти в один голос як закричать:

— Тату, ми ведмежого м'яса хочемо!

Ведмідь, як те зачув, обернувся та тікати, а лисиця й собі за ведмедем.

Ведмідь хотів подивитися, чи далеко лисиця залишилася, обернувся, а та вилізла на дуба та й зуби вишкірила. Як крикне він зі злості на неї:

— То ти ще будеш сміятися з мене?

Як ухопить її за задні ноги, як кине нею! Тоді ведмідь пішов своєю дорогою, куди йому хотілося, а швець зажив собі добре і вже мав чим своїх 100 дітей годувати.

ПРЕБАГАТИЙ МАРКО

Жив-був пребагатий Марко. Всього у нього було доволі — гори хліба, багаті хороми і грошей видимо-невидимо. Усім задоволений був Марко. Але хотілося йому ще й на бога подивитися. Прийшов у церкву і каже священнику:

— Хочу бога побачити і подякувати йому за своє життя-буття.

Вдарив священник в усі дзвони. І раптом роздався голос з неба:

— Чого тобі треба?

Священик каже:

— Приходив сюди в церкву пребагатий Марко, хоче тебе бачити.

Голос відповідає:

— Нехай іде додому. Я сам прийду до нього.

Прийшов Марко додому і став готуватися бога в себе приймати. Закипіли котли, забігали слуги по двору. Наказав Марко розстелити килими на землі, щоб богу було м'яко ходити.

А тим часом вечір наступив. Видить Марко: стоїть біля воріт обідраний старець і просить при-тулку. Розсердився Марко, велів старого прогна-ти. Але кухаркам стало жаль старого. Привели вони його до себе у кухню, нагодували, напоїли, поклали на рвану ряднину спати.

Як настала ніч, прилетів голуб, сів на підвіконня і каже старцеві:

— На небі зоря загорілася, у бідного козака син родився, що буде з ним, бідним сином?

А старий відповідає:

— Бути йому щасливим і володіти багатствами Марка!

Голуб помовчав і знову каже:

— У небі друга зоря загорілася, родилося ягня у вівці. Що буде з ним?

— З'їдять його вовки, — каже старий.

А кухарки в цей час не спали і все чули. Коли проспівали півні, кухарки поснули, а старий і голуб щезли.

Все сталося так, як казав старець. Родився у бідного козака син, а в Маркової вівці ягня. Ку-харки зі страху розказали про все, що чули вночі, своєму хазяїну. Зрозумів Марко, хто у нього в гостях був. Злякався за своє багатство і вирішив звести зі світу козачу дитину.

Прийшов він до бідного козака, щоб батька тої дитини, і просить віддати йому сина за великі гроші. Відмовлявся-відмовлявся козак, а тоді по-думав: "Дітей у мене повен двір, треба ж їх за

щось годувати й одягати, й взувати, а цій дитині в такого багатого пана таки ж буде краще жити." Та й віддав хлопчика.

А Марко взяв малого, дома посадив у скриню і кинув у річку. Скриня пливла по річці, а дитя в ній кричало голосно. Побачив ту скриню рибалка, піймав і забрав додому. Жив той рибалка один і взяв дитину за сина. А назвав хлопчика Іванком.

Виріс Іванко і пішов у світ шастя шукати. Довго йшов, йшов і прийшов до хоромів пребага-того Марка. Здумалось йому тут піти у найми.

Марко довго допитувався прибульця, хто він, звідки. Іванко розказав йому і про скриню і про названого батька — рибалку. Як почув Марко — перелякався на смерть. Ні їсть, ні п'є, а все думає, як Іванка зі світу білого звести.

Пішов він у кузню і велів ковалям вогонь роз-палити. А хто першим приїде у кузню, того велів у вогонь кинути і спалити, як би той не просився і що б не казав. А сам Марко пішов додому, знай-шов Іванка і посилає в кузню плуга справити.

Йде Іванко і бачить: до пташиного гнізда змія лізе, а там пташенята маленькі. Жаль стало Іванкові пташат, поліз він на дерево, скинув змію, догнав і вбив її.

Поки це трапилось, Марка розбирала нетерплячка. Побіг він у кузню, щоб переконати-ся, що покінчено з тим ворогом, ним проклятим. Тільки зайшов, як його ковалі вхопили і кинули у вогонь.

А Іванко щасливо повернувся додому, посватав Маркову дочку, бо вона давно йому подобалася, і все Маркове багатство дісталось молодим. Забрав Іванко свого батька — рибалку, а всім бідним та голодним поміч давав.

Ножик

Приїхав пан з далекої дороги до свого села, на станції зустрічає свого слугу:

— Ну що ж, Мартине, чи все у нас дома гаразд?

— Все, богу дякувати, — каже Мартин, — тільки ножик наш отой маленький поламався...

— Тільки б і лиха було! — Каже пан. — Чого ж він поламався?

— Поламали, як із наших коней шкури здирали.

— Як? То вони поздихали?!

— А поздихали, пане!

— Чого?

— А як заслабли пані, то тих дохторів возили рано і ввечері... То мусили поздихати!

— А чого ж то пані слабі були?

— Тоді як двір наш горів, то пані насилу вискочила з пожежу, та злякалася дуже, заслабла та й вмерла — царство їм небесне.

.....

УБОГИЙ ТА БАГАТИЙ

Жив собі один дуже убогий чоловік. Ото ліг він одного разу спати, та ніяк заснути не може — усе думає: "Чого се убогим людям так важко на світі жити? І навіщо це багаті гроші збирають? У іншого від грошей аж скриня тріщить — така повна. От якби в мене було багато грошей! Жив би я добре, розкошуючи, та й другим давав би."

Коли се щось у хату увійшло та й каже:

— А хочеш забагатіти? Ось тобі капшук*. Се не простий капшук: у йому тільки один червінець, але ж тільки його витягнеш, так зараз так і вродиться другий. Набери відсіля червінців стільки, скільки хочеш, а потім закинь капшук у річку. Тільки гляди, поки не закинеш капшука, не можна й одного червінця тратити, а то всі череп'ям поробляться.

Сказало та й кинуло убогому капшук.

А той так здивувався, так зрадів, не може й слова вимовити. Далі схамснувся, узяв обережно капшука, розшморгнув — єсть червінець. Витяг один — там уже другий вродився.

І почав він тягати: що витягне, то вже знов там єсть. І дума він: "За ніч натягаю червінців, зроблюсь багатирем, тоді закину капшук у воду, а сам то-то порозкошую!"

І так цілу ніч тягав і дуже багато золота натягав, прийшов ранок, він і думає: "А що, якби ще таку купку натягати — от би добре діло було. Ану лиш заходюсь — хіба важко ще день над капшуком посидіти?"

І почав знов тягати. Натягав другу купу і знов дума: "А чом би ще не тягати? Як-таки капшука закинути?"

І ото тяга знов. А там ще та знов ще — ніяк від капшука не одірветься. Їсть самий хліб черствий, ночі не спить — тяга.

Так поминув і тиждень, і місяць, і рік.

"Як-таки, — каже, — покинути, коли щастя саме в руки лізе?"

І осе зовсім уже налагодивсь іти до річки, закидати капшука. І вже присяде, а не закине, вернеться назад. І так з того клопоту знемігся, що увесь посивів, схуд, зробивсь жовтий, як віск,

* Капшук — гаманець.

ледве ходять — а все свого не кида, руки трусять-ся, а він тяга.

Тяг і в, тягав — та так старцем і вмер з капшуком у рук: х.

КОЗАКИ Й СМЕРТЬ

Ішло два козаки степом, надибали дерево й сіли в холодку. Один на бандурці пограває, а другий слухає. Коли се один і каже:

— Ой, братику, біда! Смерть іде!

А воно, бачите, в степу так здалека видно.

— Ну, то що? — каже той.

— Та вона ж нас постинає! Тікаймо!

— Е, ні, брате не подоба козакам утікати! Та й спека он яка чортяча, не дуже-то й підбіжиш! Будем уже сидіть. Раз мати на світ родила, раз і помирати!

— Чи так, то й так!

Сидять. Надійшла Смерть і каже:

— Оце й добре, що я вас, волоцюг, спіткала. Годі вам гуляти та розкошувати, у шовкових жупанах ходити та мед-вино пити. Ось я вас зі світу зжену, косою голови постинаю!

— Стривай, — каже один козак, — на то твоя сила й воля! Тільки дай мені, милостива пані, перед смертю люльку покурити!

— Ну, — каже Смерть, — коли ти мене милостивою панею назвав, то вже кури собі!

Вийняв козак люльку та як закурив! А тютюн добрячий, міцний, — як пішов од його дух та дим, то Смерть аж набік одійшла.

— Оце, — каже, — який поганий дух! Як се ти таку погань куриш?

— Та що ж, — каже козак, — так мені суджено!

Як розійшовся дим та дух, Смерть знов приступила.

— Ну, — каже, — покурив, тепер я вас обох постинаю!

— Стривай, милостива пані, дай і мені пільгу! — каже другий козак. — Дозволь мені перед смертю табаки понюхати!

— Нюхай, — каже, — та знай мою добрість.

Вийняв той козак ріжка, бере понюшку, а сам думає, як би йому призвести Смерть, щоб вона понюхала!..

Нюхнув на один бік, нюхнув на другий, кречив, бо табака була добре заправлена: там до неї було й чемериці, й тургуну, й перцю додано для моці, щоб у носі крутило.

— А що ж воно, добре? — питає Смерть.

— Та як кому! — каже козак.

— Ану, дай спробувати! — просить Смерть.

— На, милостива пані!

Як нюхнула Смерть, як закрутило їй у носі, як чхне вона — аж косу впустила!

— Цур же йому, — каже, — яке погане! Ще поганіше, ніж той дим! І як се ти таке паскуство вживаєш?!

— Так, як бачиш! — каже козак. — Приймаю муку цілий вік, бо так уже мені пороблено чи наслано, — бог його зна! Мушу терпіти!..

— А! — каже Смерть. — Коли так, не буду ж я вас косою стинати! То не штука — вмерти, а от ти чхай іще п'ятдесят літ!

— От таким чином і визволилися козаки від наглої Смерті.

ЩИРИЙ ЧОРТ

Був собі один такий чорт, що, бувало, як йому задачу дадуть чорти, щоб він якусь капость зробив людям, ну, він і геть-то старається — утрое — аж із кожної лізе — так як ото буває, що солдат хоче сфрейтора заслужити та старається, та лупе свого ж брата москаля. Ну, й доставався той чорт до того, що вже й чорти не приймають його у свою каглу спати.

Пішов він... Ходив, ходив — нема де дітись. Сів коло млина над проваллям і спустив ноги. Сидить та хитає головою, так як дурний, і говорить:

— Що год, то й гірше, що год, то й гірше.

А мірошник слуха — щось говорить. Та взяв качалку-мняло, та як зайшов ззаду, та як луснув його в потилицю тим мнялом! Так чорт і полетів у провалля, що й лобом дістав стіни.

— Ну, — каже, — хужого года не було й не буде, як оце, вже, — каже, — й мені дісталось!

От тобі чорт і вистарався перед чортами — він думав, що коли робитиме великі капості людям, то його й чорти похвалять, а воно — бач!

.....

ПРО ХИТРОГО ЮРКА ТА АНТИПКА

Був собі чоловік, котрого звали Горшкодраєм, щонеділі возив він на ярмарок глиняні горшки і з цього жив. От одного разу повертався він з міста, пішов страшений дощ і дорога дуже розгрузла. Коні в нього були слабенькі, ніяк не могли витягти воза з болота. Мучився, мучився Горшкодрай і став Бога просити, аби поміг йому вибратися з

багна. Просив, просив — ніяк не вийде. Розгнівався Горшкодрай і каже:

— Якби тут був десь Антипко, то, може, він би мені поміг виїхати.

А чорт тут як тут — виходить з лісу.

— Я тобі витягну коні з болота, — каже цей Антипко, — лиш запиши мені те, про що ти дома не знаєш.

— Про що я дома не знаю? — дивується Горшкодрай. — Добрий господар у своїй господі все знає. Хіба про якесь ніщо! Добре, запишу!

Враз вийшли коні з болота і скоро Горшкодрай добрався додому. А в цей самий час, поки він був у дорозі, його жінка народила сина. Як побачив Горшкодрай дома дитину, зажурився страх, що записав його Антипкові.

Назвали того хлопчика Юрком. От росте той хлопець, як з води. Як виповнилося йому сімнадцять років, признався батько, що записав його Антипкові. Плаче мати, плаче тато, а Юрко каже:

— Не плачте, тату й мамо. Піду я до нього, може, одпустить мені душу.

Пішов. Не довго й ішов, приходить до лісу. Стоїть, роздумує, куди йому йти, а чорт вискується з гушавини:

— Ну, Юрку, прийшов на службу? Будеш у мене городником. Що виростиш, те і їстимеш, і мене годувати будеш.

— Нехай так, — каже Юрко. — Тільки ж і ти у своєму городі господар. Давай врожай ділити. У кого більше вродить, той і виграє. Як ти виграєш, я тобі ще служитиму рік, як я — відпустиш мене додому.

Не до душі були ця річ Антипкові, але перше, що він ніколи нічого не садив і не сіяв, бо того не вмів, а друге, що дуже хотілося йому городини

своїї, бо лісничі та люди гонили його із своїх полів, то він і пристав на таку умову.

А треба сказати, що то саме була весна. От Юрко і питає чорта:

— Що ж ми будемо садити в городі?

— Та що хоч, тільки цур — моє зверху, а твоє в землі.

— Добре, — каже Юрко, — нехай так. Посади-мо картоплю.

— Картоплю, то й картоплю, тільки моє все, що зверху виросте!

От посадив Юрко картоплю. Весну всю і літо її доглядав, обсапував, полов, а Антипко в спеку дощ на неї наганяв, щоб вище бадилля росло.

Прийшла осінь, давай Юрко врожай збирати. Антипкові бадилля, а собі бульбу. Попробував Антипко сирі картоплі:

— Тьху! Яка недобра! — каже.

Попробував було бадилля їсти — ще гірше скривився:

— Який же ти дурний! — каже Юркові, — такої недоброї картоплі насадив!

А Юрко тільки посміявся собі. Та бадилля багато, не менше, ніж картоплі.

Перебув Юрко зиму в чорта, а на весну знов тому хочеться город садити.

— Тільки за цим разом, — каже чорт, — твоє те, що зверху, а моє — в землі.

— Добре, — каже Юрко, — давай сіять мак.

— Мак, то й мак. А який він на смак? — пита Антипко.

— Та добрий!

— Ну, то сій.

Посіяв Юрко на чортовім городі мак. А гарний же виріс той мак, та так скоро! Прийшов час врожай збирати. Чорту корінці, а Юркові маківки.

Став Юрко мак смикати, Антипко вхопив корінець — кусь!

— Ох і погане! — кричить. А в тебе ж яке?

Гризнув бадилля — недобре. Гризнув маківку — мак так і посипався з маківки між зубами. А в чортів зуби рідкі і великі. Клацав Антипко, а машини жодної не піймав.

— Що це ти насіяв? — кричить. — Тебе легше з'їсти, чим машину.

— Е ні, — каже Юрко. — Ти мені скажи, чого за цим разом більше — верха, чи того, що в землі?

— Та верха, верха, — сердиться чорт. — Як ти таке дурне будеш їсти!

— Як верха, — каже Юрко, — моє зверху — відпусти мене додому.

Що робити чорту: і городини своєї не надбав, і душу мусить одпускати. А душу чорту втратити ой як не хочеться! Та що тут вдієш, коли програв.

З того часу чорти дуже маку не люблять, бо через нього Антипко Юрка відпустив.

А Юрко повернувся додому.

Прийшов од Антипка до батька здалека, а там стояла смерека, за смерекою — ялина, за ялиною — калина, під калиною Килина виплітала собі вінець, тут і казці кінець.

КАЗКА ПРО БАБУ, ВНУЧКУ ТА ЖУЧКУ

Жили собі в одному селі баба, внучка та Жучка. Прийшла весна. Всі на полях та в городах працюють, тільки баба, внучка та Жучка з двору не виходять.

— Ох, ох, не жалець я на цьому світі, — охас баба. — Помру до осені, навіщо ж даремно сіять-садить?

— Ах, ах, яка я вродлива! — ахас перед дзеркалом внучка. — До осені заміж вийду, навіщо мені працювати?

— Гав, гав, загину я без баби і внучки, нехай хоч перед смертю відлежусь, — думас Жучка.

Прийшла осінь. Баба не вмерла, внучка заміж не вийшла, Жучка не згинула. А комора порожня. Як їм зиму перезимувати?

Отак-то! Поки живеш на світі — працюй!

.....

Лідія ДУНАЄВСЬКА

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ

Київ, видавець мале підприємство
"Фотовідеосервіс"

Редактор Любов Ушакова

Коректори Віра Берковець

Оксана Ткачук

Тетяна Кривенко

Художнє оформлення Валентини Ляшенко

Підписано до друку 7.08.92 р. Формат 84×108/1₃₂. Тираж 10 тис. Зам. 2964. Ціна вільна.
Надруковано з готових фотоформ в друкарні видавництва «Київська правда».

Зміст

Від упорядника	3
Звірі в хатинці	5
Коза-дереза	6
Як ходила лисичка по сміттячку	11
Журавель сватає чаплю	18
Хитрий заєць	19
Журавель і лисиця	21
Вовк під вікном	23
Кравець і вовк	24
Кіт і пес	26
Як дівчина з ведмедем у піжмурки гралася	26
Про дідову і бабину дочку	31
Калинова сопілка	35
Песинський, жабинський, сухинський і золотокучеряві сини цариці	40
Про Покотигорошка	46
Йонисин	50
Син-Полин	56
Казка про Солов'я-розбійника і про сліпого царевича	63
Про Оха-чудотворця	73
Казка про Івана-дурника	77
Швець і 100 дітей	79
Пребагатий Марко	85
Ножик	88
Убогий та багатий	90
Козаки і смерть	92
Щирий чорт	92
Про хитрого Юрка та Антипка	92
Казка про бабу, внучку та Жучку	95